

VITENSKAPELIG
HØYSKOLE
Norwegian School of
Theology, Religion and Society

Islam for konflikt og buddhisme for fred?

*En diskursanalyse av framstillingen av religion i lærebøker i religion
og etikk*

Fernanda Rojas Medina

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,
AVH5055: Masteroppgave Lektorprogram i KRLE/ religion og etikk og samfunnsfag
45 ECTS, høst 2021
Antall ord: 29 884

Forord

Etter fem år med lektorutdanning på MF vitenskapelig høyskole så har jeg lært mye. Jeg har ikke bare lært fag og oppgaveskriving, men jeg også lært hvordan være en venn, pedagog, til tider psykolog og et mer åpent menneske. Jeg er stolt over å kunne levere denne masteroppgaven som en del av studiet mitt på MF. Dette har vært en fantastisk institusjon å komme til hvor jeg har blitt tatt imot med åpne armer, takk!

Jeg vil takke min mann for all støtten han har gitt meg. Denne oppgaven har vært en utfordring å skrive spesielt under en pandemi. Men jeg har fått støtte hele veien, og jeg tror ikke det hadde gått uten deg. Takk for at du har sittet oppe med meg på natta for å lese tekster, takk for at du har kjørt rundt på biblioteker for å hente en hel haug bøker og ikke minst takk for at du har vært min heiagjeng under dette prosjektet.

Jeg vil også takke veilederen min Janicke Heldal som har lest, korrigert og støttet meg når jeg har trengt det underveis i oppgaven. På lange og korte varsler, og på gode og mindre gode dager har hun gitt meg tips og triks til hvordan oppgaven skal utformes.

Sist, men ikke minst, takk til familie og venner som alltid har noen støttende ord på lur og har hatt troa på at dette skulle gå.

Takk for meg!

Sammendrag

I denne oppgaven er det gjort en diskursanalyse av framstillingen av religion i lærebøker i religion og etikk.

I dette prosjektet analyseres det hvordan framstillinger av islam og buddhisme er i tre lærebøker i religion og etikk. Det undersøkes hvordan framstillingene av islam påvirkes etter terrorangrepet på tvillingtårnene i New York 11. september 2001, og hvordan framstillingen av buddhisme påvirkes etter borgerkrigen på Sri Lanka i 2009. Det blir også undersøkt hva som er forskjellene og likhetene mellom framstillingene.

Bøkene har blitt analysert ved hjelp av to analytiske kategorier, et harmoniperspektiv og et konfliktperspektiv. I tillegg til de analytiske perspektivene blir dataene også analysert i lys av teori. Teorien som brukes i dette prosjektet er kritisk diskursanalyse. Lærebøkene representerer diskurser, og målet med denne oppgaven er å sette søkelyset på hvilke diskurser som finnes i framstillingene og presentasjonene av islam og buddhismen. Bøkene blir også analysert i lys av læreplanene.

Resultatene av denne undersøkelsen viser at religion fremstilles ulikt i lærebøkene. Konflikter som terrorangrepet i USA påvirker framstillingen av islam. Det er liten til ingen forskjell på framstillingen av buddhismen i henhold til borgerkrigen i Sri Lanka. I framstillingen av islam er det en veldig vekst i konfliktstoff etter 2001, hvor både *Tro og Tanke* og *I Samme Verden* skriver om f.eks. terrorangrep, hududstraffer og islamisme, noe som ikke nevnes i *Religionsboka* i sammenheng med islam. Et vesentlig funn er at religion har blitt mer politisert i lærebøkene, på samme måte som det er i politiske debatter og norske medier, og dette blir en del av den dominerende diskurs.

Innhold

Forord	iii
Sammendrag	iv
1 Fremstilling av buddhisme og islam og endringer i læreplaner	1
1.1 Innledning	1
1.2 Presentasjon av problemstilling	1
1.3 Presentasjon av religion i lærebøkene - hva vet vi?	2
1.4 Islam i lærebøkene	3
1.4.1 Avslutning og oppsummering	8
1.5 Buddhisme i lærebøkene	8
1.5.1 Avslutning og oppsummering	11
1.6 Læreplaner og opplæringslova	11
1.6.1 Læreplaner fra 1996	13
1.6.2 Kompetansemål i religion og etikk i R94.....	14
1.6.3 Læreplan fra 2006	14
1.6.4 Læreplan fra 2020	16
1.6.5 Oppsummering og avslutning	17
2 Prosjektets metodiske tilnærming	18
2.1 Innledning	18
2.2 Valg av metode	18
2.3 Utvalg av lærebøker.....	19
2.4 Datainnsamling – avgrensning og presisering.....	20
2.5 Strukturering av analysen og materialet og organisering av data.....	20
2.6 Forskerrollen.....	21
2.7 Analytiske kategorier.....	21
2.7.1 Harmoni og konfliktperspektiv som analytiske perspektiver.....	22
2.8 Begrensninger og svakheter.....	27

3	Kritisk diskursanalyse – teoretiske perspektiver	29
3.1	Diskursanalyse.....	29
3.2	Kritisk diskursanalyse.....	31
3.3	Bilders egenskaper.....	33
4	Analyse av lærebøkene.....	34
4.1	Religionens historiske perspektiver.....	34
4.1.1	Islam	34
4.1.2	Buddhisme.....	37
4.1.3	Avslutning og oppsummering	38
4.2	Kjønn og kjønnsroller.....	39
4.2.1	Islam	39
4.2.2	Buddhisme.....	42
4.2.3	Avslutning og oppsummering	45
4.3	Ekstremisme, terrorisme og konflikt	45
4.3.1	Islam	45
4.3.2	Buddhisme.....	53
4.3.3	Avslutning og oppsummering	55
4.4	Religiøse regler og lære	56
4.4.1	Islam	56
4.4.2	Buddhisme.....	63
4.4.3	Avslutning og oppsummering	66
4.5	Islams og buddhismens forhold til andre religioner	67
4.5.1	Islam	67
4.5.2	Buddhismen.....	68
4.5.3	Avslutning og oppsummering	69
5	Drøfting- fremstilling av religion i lærebøkene	70
5.1	Religionenes historiske perspektiver	70

5.2	Kjønn og kjønnsroller	71
5.3	Ekstremisme, terrorisme og konflikt	73
5.4	Religiøse regler og lære	75
5.5	Islams og buddhismens forhold til andre religioner	79
5.6	Avslutning	80
6	Bibliografi	81

1 Fremstilling av buddhisme og islam og endringer i læreplaner

1.1 Innledning

Formålet med dette prosjektet er å undersøke, sammenlikne og diskutere konfliktperspektiv og harmoniperspektiv i lærebøker i religionene islam og buddhisme. En typisk stereotypi som mange lærere møter er at islam betyr uro og konflikt, mens buddhisme assosieres med fred og ro. En sentral oppgave for læreren er å nyansere disse forestillingene. Lærebøker er en av de viktigste kildene lærere har tilgang til i religionsundervisningen, og derfor er presentasjonene av religioner i lærebøker viktige. I dette prosjektet undersøkes hvilke perspektiver som brukes i framstillingen av religion i et utvalg lærebøker, og om religionsstereotypier finnes i disse bøkene. For lærere er det viktig å være bevisst på hvilke perspektiver som dominerer i lærebøkene som brukes. Perspektivene kan prege undervisningen, men de kan også brukes konstruktivt ved at de synliggjøres i undervisningen for å bidra til dialog og kritisk refleksjon hos elevene.

1.2 Presentasjon av problemstilling

Problemstillingen i dette prosjektet belyses gjennom tre underproblemstillinger. Den første er: hvordan fremstilles islam og buddhisme i lærebøkene? Framstillingene skal analyseres ved hjelp av analysekategoriene konflikt- og harmoniperspektiv. Det andre er: påvirkes framstillingen av islam etter hendelsene 11. september 2001? Det tredje er: påvirkes framstillingen av buddhisme etter borgerkrigen på Sri Lanke i 2009? Her er det valgt tre lærebøker hvor en av bøkene er skrevet før og to er bøkene er skrevet etter begge konfliktene. Det er også utformet to forskningsspørsmål som skal hjelpe å svare på problemstillingen Den første er: hva er forskjellene og likhetene mellom framstillingene? Framstillingene av islam og buddhismen analyseres og sammenliknes. Det andre forskningsspørsmålet er: kan vi se forskjell på lærebøker publisert før og etter 11. september 2001 i islam og 2009 i buddhismen? Dette utforskes ved å gjøre en kritisk diskursanalyse av framstillingen av religion i lærebøker i religion og etikk.

Terrorangrepet i New York i 11. september 2001 av World Trade Center, også kalt tvillingtårnene, var en dag som rystet hele verden. Mange sivile liv gikk tapt både som en direkte følge av at to kapret fly fløy inn i tårene, men også gikk mange liv tapt under redningsarbeidet av terrorangrepet. I etterkant av angrepet tok Al-Qaida ansvar for angrepene. Denne hendelsen er en av flere som har ført til at synet på muslimer er endret i vesten. I Sri Lanka var det borgerkrig 1983-2009 hvor over 70 000 mennesker døde. Konflikten var mellom tamilene og singaleserne på etter at spenningen mellom gruppene økte etter at Sri Lanka ble uavhengig fra britene i 1948. Singaleserne fikk flere fordeler blant annet at det offisielle språket ble singalesisk og statsreligionen ble buddhismen som var singalesernes religion. Som en konsekvens av dette ble en radikal tamilsk gruppe opprettet for å opprette en selvstendig stat for tamilene (FN-sambandet, 2019). Noen av målene med denne oppgaven er å undersøke framstillingene av islam og buddhisme i lærebøkene, før og etter disse hendelsene.

I dette prosjektet tas det i bruk to analytiske kategorier, et harmoniperspektiv og et konfliktperspektiv. Perspektivene er hjelpemidler for å analysere fram om det foreligger forskjeller mellom framstillingene av islam og buddhismen i lærebøkene. Fremstillingen av konfliktstoff og harmonistoff det foreligger om religionene, hvilke former for konflikter og harmoni som brukes og i hvilke kontekster og sammenhenger bøkene trekker fram konfliktstoff og harmonistoff, er noe som undersøkes. I tillegg til de analytiske perspektivene blir også dataene analysert i lys av teori. Teorien som brukes i dette prosjektet er kritisk diskursanalyse. Diskursanalyse er en form for analyse som får fram hvilke virkelighetsbeskrivelser som blir gjenprodusert og konstruert i ulike sammenhenger. Lærebøkene representerer diskurser, og målet med dette prosjektet er å sette søkelyset på hvilke diskurser som finnes i framstillingene og presentasjonene av islam og buddhismen.

1.3 Presentasjon av religion i lærebøkene - hva vet vi?

Lærebøker står i en sentral posisjon i klasserommet, og vil derfor være viktige å analysere. Analyse av lærebøker som er utgitt i forskjellige årstall kan gi et historisk bilde på hva som var den dominerende diskursen til enhver tid i skolen. Lærebøkene blir på denne måten en form for «minnesbank» (Skrunes, 2010, s. 15).

Lærebokanalyse er tematikk i en rekke masteroppgaver, som f.eks. Sunniva Lilleås som har skrevet *Religions- og livssynskritikk i lærebøker* (2020), Anne Marie Lepperød som har skrevet *Religiøs praksis: En analyse av læreverket Store spørsmål 8-10 i KRLE for ungdomstrinnet* (2017) og Åsne Berge som har skrevet *Kunnskapssyn og lærebøker: En kritisk analyse av kunnskapssyn i en lærebok i religion og etikk for videregående skole* (2016).

Noen av disse (Bjartveit 2016 og Husby 2018) analyserer framstillingen av islam i lærebøker. Færre antall oppgaver er skrevet om framstilling av buddhismen i lærebøker i religion og etikk deriblant Suzanne Anett Thobro som har skrevet om endringer av representasjon av buddhisme over tid (Thobro, 2009).

I en undersøkelse gjort i forbindelse med L97 gjort i perioden 1999-2001 sier 87 % av ungdomsskolelærerne at de bruker læreboka «ofte», og kun 2 % at de ikke bruker den i det heletatt. 80 % av lærerne som ble spurt om hvordan de bruker lærebøkene svarte at «lærer presenterer stoffet i undervisningen med utgangspunkt i læreboka» og 78 % gir elevene lekser fra boka (Skjelbred, 2003, s. 61). En av konklusjonene er at ser ut til å fremdeles bli brukt i stor grad i klasserommet. Læreboka står også sterkt av praktiske grunner, det hjelper lærere og elever å strukturere læringsarbeidet (Skjelbred, 2003, s. 64). Breidlid og Nicolaisen trekker fram at fakta-fortellinger brukes i stor grad, og at det er uheldig. De mener det burde vært et klarere skille mellom fakta og fortelling i KRLE faget (Skjelbred, 2003, s. 42). Grunnen til dette er at da blir det flere forenklede fortellinger der man ikke får et helhetlig bilde. Lærerne som var intervjuet var enige og mente at det ville vært bedre å få helhetlige fortellinger som de kunne fortalt videre til klassene (Skjelbred, 2003, s. 42).

1.4 Islam i lærebøkene

Ann Midttun har utført en lærebokanalyse av læreboken *RLE-boka 8–10* (2013) i artikkelen *Biter og deler av islam* (2014). Analysen hennes omfatter framstillingen av islam i læreboka. *RLE-boka 8–10* (2013) er den første boken som prøver å ha kun én lærebok i RLE for hele ungdomstrinnet (som også har en digital plattform). Midttun skriver at religionslærebøker har en umulig jobb når det gjelder å få med alt av informasjon om religioner, og at det heller blir

«skoleversjoner» av virkeligheten som kommer fram i lærebøkene (Midttun, 2014, s. 329). Samtidig kan læreboka ha en stor påvirkning på undervisningen, spesielt dersom læreren er usikker på faget den underviser i (Midttun, 2014, s. 330). Selv om læreboka er viktig, er læreboka kun ett av flere medierende redskaper som brukes i undervisningen. Noen eksempler på andre kilder som brukes i religionsundervisningen er YouTube-videoer, internettkilder som bla. Store Norske Leksikon, Wikipedia og NDLA, og statistikk fra f.eks. Statistisk Sentralbyrå. Det som er spesielt for lærebøker er at framstillingene av religion i lærebøker blir skrevet i en større kontekst, i et bestemt samfunn. Dette er med på å avgjøre hvilke perspektiver som får plass i bøkene (Midttun, 2014, s. 331).

Et av Midttun sine funn er at bilder i kapitlene om islam har endret seg over tid. Hun nevner bildene som er valgt i bøker fra 1997 og 2002-2003 er av mer hverdagslig karakter. Noen av eksemplene hun fremhever er bilder av barn som leker, kvinner som handler klær til id og en muslimsk kvinne i hijab på vannski. *RLE-boken 8-10* er det hovedsakelig bilder knyttet til «bønn, Koranlesing, riter og feiring av høytider der man sitter festpyntet i sofaen» (Midttun, 2014, s. 334). Midttun konkluderer med at det er liten grad av en hverdagslig framstilling av islam i valg av bilder i *RLE-boka 8-10* og «dette gjør noe med framstillingen av islam som hverdagsreligion og som levd liv» (Midttun, 2014, s. 334).

Midttun fant videre at teologien i islam og muslimer blir framstilt som en helhetlig størrelse og gruppe hvor alle er enige og har like teologiske syn (Midttun, 2014, s. 334). Ett eksempel Midttun bruker for å vise dette er formuleringen «muslimer tror ... (...)». Dette er en formulering som fører til at framstillingen av muslimer virker mindre nyansert, dynamisk og variert enn det den faktisk er (Midttun, 2014, s. 336). Her mener Midttun at boken mangler jording i framstillingen av islam (Midttun, 2014, s. 336). Dette kan være med å skape et distansert bilde av religionen. Når det er ekstreme framstillinger i et allerede lite nyansert bilde av en religion er dette uheldig, fordi vil det være vanskeligere å skille mellom hva som er typisk eller vanlig, og hva som er kontekstavhengig og lokalt.

Et annet eksempel som brukes av Midttun er debatten om kjønnsroller i islam, som ikke presenteres i *RLE-boka 8–10* (Midttun, 2014, s. 334). Det er mye debatt om kjønnsroller i muslimske miljøer, noe som er viktig å få frem i undervisningen fordi kjønnsroller ofte tematiseres i diskusjoner om islam. Et annet relevant eksempel hun bruker er *sharia*. Begrepet er flertydig og er stadig under debatt (Midttun, 2014, s. 335). Videre viser hun at en formulering fra *KRE-boka 8-10* der det heter at: «Vi godtar ikke at noen forsøker å ødelegge de verdiene som det norske samfunnet bygger på, derfor tar vi avstand fra undertrykking og diskriminering» (Midttun, 2014, s. 342). «Hvem «vi» og «noen» er, utdypes ikke, heller ikke hva slags undertrykking og diskriminering det henvises til.» (Midttun, 2014, s. 336). Utfordringer i islam som boken tar opp er dødsstraff for homofile og kvinners rettigheter under Taliban. En sentral skikkelse som Malala, en ung muslim som kjemper for menneskerettigheter, presenteres ikke under kapitlet om islam. Malala blir presentert i kapitlet om livssynshumanismen. En slik framstilling påvirker ifølge synet på islams «dybde og mangfold». (Midttun, 2014, s. 337).

I en analyse av konfliktperspektiv i lærebøker i religion og etikk, ble kristendom og islam analysert og sammenliknet (Bjartveit, 2016). Bjartveit fant at islam ofte ble fremstilt i et spenningsforhold mellom Vesten og islam (Bjartveit, 2016, s. 54). Hun skriver at: «Det er påfallende hvordan islam i samtlige lærebøker knyttes til konflikter gjennom at islamisme i en rekke eksempler nevnes i konflikt med Vesten og liberale og/eller sekulære opplysningsverdier» (Bjartveit, 2016, s. 45). Et av Bjartveits funn er at islams politiske rolle i stor grad vektlegges, og at dette ikke gjelder for presentasjonen av kristendommen (Bjartveit, 2016, s. 55). Religion blir også satt opp i et spenningsforhold med menneskerettighetene og verdikonflikter, både i presentasjonen av kristendommen og islam. Noen av eksemplene hun bruker her er kvinners rettigheter, bruk av hijab og homofili (Bjartveit, 2016, s. 58). Hun fant at samfunnskonflikter, særlig knyttet til terror og vold, i større grad knyttes til islam enn kristendom (Bjartveit, 2016, s. 64). Konfliktstoff knyttes på denne måten oftest til islam, i tillegg til at det blir skrevet lite om konflikter mellom religioner (Bjartveit, 2016, s. 59).

Marie von der Lippe er religionsforsker og har blant annet forsket på hvordan unge snakker om religion og diversitet (Lippe, 2011). Lippe undersøkte i sitt studie på hvem, hva og hvorfor mennesker snakker om religion i et flerkulturelt samfunn. Forskningsutvalget er elever i alderen

13-15 år. Lippe fant at religion “islamiseres” (Lippe, 2011, s. 127) i media, noe hun finner også preger diskusjonen elevene har om islam og relaterte temaer. Videre fant hun at norske medier har en betydelig og hegemonisk rolle i å skape fordommer. I norsk politikk og i debatter kan vi se en forsterkning av fordommer tilknyttet islam der islam ofte blir tatt opp i forbindelse med terror og fundamentalisme, som videre kobles opp til religiøs og kulturell praksis. Dette har dermed blitt en del av den dominante diskursen i Norge, også blant elevene (Lippe, 2011, s. 138). Lippe presiser at dersom man ikke utfordrer stereotypiske holdninger bla. i skolen, vil disse lett kunne reproduseres (Lippe, 2011, s. 139). Derfor vil det være viktig at lærebøkene er med på å utfordre disse synene og stereotypiene på religion, spesielt i dette tilfellet islam.

«Mediene er blant de viktigste grensevaktene for forestillingene folk gjør seg om skiller mellom oss og de andre» (Eide og Simonsen, 2005:2007, sitert i Døving & Kraft, 2013, s. 124) skriver Døvingen og Kraft i boken *Religion i pressen* (2013). Mediene har stor makt når det gjelder hvilken informasjon og hvilke framstillinger vi får når det gjelder islam og buddhisme. Makten til mediene blir spesielt stor når kontakten er liten mellom minoritetsgrupper og majoritetsgrupper. Ofte vises de sensasjonelle sidene ved religioner i mediene. Når det er det sensasjonelle blir normen i framstillingen av, f.eks. islam, kreves det kunnskap om religionen for å kunne skille det sensasjonelle fra det vanlige eller normale. Et eksempel på dette er kvinner som bruker niqab ikke er det vanlige blant muslimer, akkurat som at klosterlivet ikke er det vanlige blant kristne kvinner (Kraft & Døving, *Religion i pressen*, 2013, s. 125).

I en undersøkelse gjennomført av Reintoft Christensen av den norske avisen *Retriever* er funnene at islam blir omtalt i stor grad, og ofte i politisk sammenheng. 1/3 av artiklene som omtalte integrering og innvandring var knyttet til religion, særlig islam. I 2009 var den muslimske befolkningen på tre prosent, men muslimer og islam ble likevel omtalt mer i aviser enn noen av de store sakene samme år som for eksempel svineinfluensa. Muslimer og islam ble omtalt nesten like mange ganger som statsministeren, og disse omtalene skjedde til tross for at det ikke hadde skjedd noen store konflikter knyttet til islam eller muslimer. Omtaler om islam er som oftest sett på i politisk sammenheng (Kraft & Døving, *Religion i pressen*, 2013, s. 126). Det er noen verdier i Norge som blir belyst mer enn andre, blant annet kjønnsdiskriminering. Isolert sett er det ikke kjønnsdiskriminering som blir tatt opp som saker, fordi man kan se at

f.eks. arrangert ekteskap nesten ikke blir omtalt i sammenheng med buddhisme (og katolikker). Da er ikke kjønnsideologien i seg selv av interesse, men det må ligge noen andre bakenforliggende ideer som gjør at akkurat samme tema er av stor interesse i islam. Islamske verdier blir nærmest som en opposisjon av europeiske verdier i nyhetsbildet hvor islam framstår som farlig og i sammenheng med frykt (Kraft & Døving, Religion i pressen, 2013, s. 127).

Audun Toft (2017) skriver i kapittelet *Islam i klasserommet* om hvordan muslimske elever opplever religionsundervisningen, og om hvordan framstillingene av islam i mediene er med å påvirke elevene og undervisningen (Toft, 2017, s. 33). Forskningen var på elever på videregående skole (Toft, 2017, s. 34). Tofts studie er ikke om lærebøker, men den er relevant for dette prosjektet ettersom han studerte hvordan framstillingen av islam skjer i praksis. Dette kapittelet er med å gi et større bilde av hvilke «tendenser» vi kan finne i skolen når det gjelder framstillingen av islam. Toft undersøkte hvor mye plass konfliktstoff får i undervisningen. I 2015 var det mange muslimer som kom innvandrende til Norge og Europa. Etter dette har det vært stor mediedekning fra om muslimers integrering til terrorangrep som har vært koblet opp, til islamistiske grupperinger i Europa. Spørsmålet om det er en sammenheng mellom en økning av muslimer i Norge og økningen av terrorfaren i landet, dukker ofte opp i norske medier (Toft, 2017, s. 33). Når religion først blir omtalt i mediene, er det som oftest i sammenheng med konflikt. Toft referer til en undersøkelse gjort av Ung i Oslo hvor ett av deres funn var at 58% (16 år -19 år) av ungdom i Oslo mener at det er en krig mellom islam og vesten. Toft påpeker også at situasjonen i henhold til krigen Syria kan ha vært en faktor som spiller inn på resultatene når undersøkelsen ble tatt (Toft, 2017, s. 36).

Ett av funnene til Toft er at flere av elevene han intervjuet mente at mediene gir et bilde av at islam er grunnen til terrorhandlinger (Toft, 2017, s. 39). Når det gjelder undervisningen i religion og etikk mente flere at undervisningen bygget mer på det som regnes som problematisk i islam, og at det i større grad brukes samtidsproblemer enn undervisningen i andre religioner. Tofts observasjoner og hans intervju med elevene viser at en konsekvens av dette er at «(...) trosinnhold, praksis og de positive sidene ved religionen» blir mindre prioritert (Toft, 2017, s. 40). En annen konsekvens er at konfliktstoff får mye plass i undervisningen, og samtidsproblemer blir satt i stor grad i fokus. Dette ble bekreftet gjennom hans observasjoner

hvor «problemstillinger knyttet til terror, islamisme, kvinneundertrykkelse og bokstavtro tolkning av sharia» er temaer som fikk stort fokus i undervisningen av islam (Toft, 2017, s. 41). Elevene i Tofts studie mener også at de positive sidene av religionen ikke kommer særlig fram i undervisningen, som igjen gir større rom for konfliktstoff. Både lærere og elever Toft intervjuet mener at relevant konfliktstoff skal ha plass i undervisningen, men det mengden og måten det blir gjort som burde endres (Toft, 2017, s. 48). Han skriver; «Når islam fremstilles som en motsats til det norske, så blir også islam en enhetlig størrelse» (Toft, 2017, s. 48). Dette vil ha konsekvenser for hvordan framstillingene i lærebøkene er.

1.4.1 Avslutning og oppsummering

Så langt er det vist at forskning gjort på islam og muslimer i Norge viser at framstillingene som presenteres er kritisk og i mange tilfeller stereotypier, selektivt og negativt. Islam er den religionen som er mest omtalt i norske medier, og i det følgende presenteres noen forskningsfunn om buddhisme, og hva vi vet om hvordan religionen fremstilles i en norsk kontekst.

1.5 Buddhisme i lærebøkene

Thobro (2009) undersøkte endringer i representasjonsperspektivet av buddhisme i lærebøker på gymnaset/videregående skole gjennom 58 år. Utvalget for analysen er fire ulike bøker i religionsfaget for gymnaset/videregående. Noen av hennes funn er at i tidlige bøker blir buddhismen nærmest sett på som noe radikalt, mens senere lærebøker presenterer buddhisme som blir sett på som det *signifikante andre* (Thobro, 2009, s. 4) som hun beskriver som noen som er annerledes, men samtidig lik oss. Motsetningen er det Thobro kaller den *radikale andre* (Thobro, 2009, s. 4) der det er et *oss* som er annerledes fra dem. Thobro viser at forståelser av hva ulike religioner er, ikke kun bestemmes internt i en religion, men også utenfor religionen selv (Thobro, 2009, s. 4). Her har lærebøkene en sentral rolle i å forme synet elevene får på ulike religioner, spesielt når bøkene blir brukt i stor grad. Religioner er store og komplekse, noe som gjør det vanskelig å få en detaljert og fullstendig beskrivelse av dem i lærebøker, ettersom det er begrenset plass i en lærebok. En konsekvens av dette er at noen få bestemte framstillinger får plass i bøkene som blir representasjoner for en hel religion. Thobro hevder at

«tilgjengeligheten av tema er bestemt av diskursen – av forestillinger om hva som finnes og om hva som er relevant» (Thobro, 2009, s. 5).

Den første boken Thobro tar for seg er *Religionshistorie for gymnaset* fra 1948. Et av hennes funn i denne boken er at buddhismen blir framstilt som passiv og med et negativt menneskesyn (Thobro, 2009, s. 9). Boken bruker bla. begrepene «moralsk renhet» og «tålmodige» om buddhismen. Likevel blir buddhismen i størst grad omtalt i negativ forstand (Thobro, 2009, s. 10). I læreboken *Religionskunnskap og religionshistorie* fra 1970 beskrives buddhister som passive, «passivitet som livsfornektelse». Likevel blir buddhister beskrives som mer aktive sammenliknet med i *Religionshistorie fra gymnaset*, ved at denne boken tar for seg et aktivt klosterliv (Thobro, 2009, s. 13). Her påpeker Thobro at beskrivelsen av buddhismen ikke er konsistent når det gjelder om det en passiv eller aktiv religion. Denne boken beskriver også buddhismen som en «pessimistisk religion» og Buddhas syn på livet som passivt (Thobro, 2009, s. 15). Den tredje boken er *Religionsboka* (1997) som også analyseres i senere i denne oppgaven. Thobro fant at «nestekjærlighet og medlidenhet» framstilles som egenskaper ved den buddhistiske etikken, men at dette er et nyere fenomen i buddhismen (Thobro, 2009, s. 16). I denne boken blir buddhismen framstilt som en religion som er positiv (Thobro, 2009, s. 16). Men hun fant også at det var ekstreme framstillinger av buddhismen i denne boken. Følgende sitat fra boken er brukt for å illustrere dette: «Under Vietnamkrigen satte flere buddhistmunker fyr på seg selv for å vekke verdensopinionen» (Thobro, 2009, s. 17). Thobro viser med bruk av dette sitatet at når lærebøkene er med på å definere religioner som ekstreme bidrar det til å opprettholde synet om den andre som forskjellig og fremmed fra oss. En endring fra de tidligere bøkene er at buddhister tidligere ble presentert hovedsakelig som pessimistiske, mens i denne boken ble det pessimistiske synet lagt inn som et diskusjonsspørsmål (Thobro, 2009, s. 17). Den fjerde og siste boka er *Mening og mangfold* fra 2006. Her blir buddhismen framstilt på en mer positiv måte. Dette gjøres blant annet ved at de negasjonene som blir beskrevet i boken bruker nye begreper. Her blir det brukt begreper som er mer gjenkjennelige og kjente for norske lesere (Thobro, 2009, s. 19). I denne boken finnes også et skrift i framstillingen om det tidligere bøker framstilte som «passivitet», f.eks. *Mening og mangfold* bruker begreper som «ro» som noe positivt og noe som er mer moderne i buddhismen (Thobro, 2009, s. 20). Det er også mindre sensasjonelle framstillinger av religionen (Thobro, 2009, s. 21). Thobro konkluderer blant annet med «Fremstillingen av buddhismen og buddhisten bidrar på denne måten til å formidle

ønskelige verdier. Dette gjøres enten ved fokus på det som er ønskelige verdier, som leseren (eleven) skal tilegne seg, eller ved fokus på ikke-ønskelige verdier, som leseren skal ta avstand fra.» (Thobro, 2009, s. 23).

I et blogginnlegg, skriver Siv Ellen Kraft, professor i religionsvitenskap ved UiT, *Om slemme buddhister* (2013). Hun hevder at «Når buddhismen stort sett er fraværende i nyhetsbildet, skyldes det delvis at den sjelden koples til konflikter og problemer, og enda sjeldnere tilskrives ansvaret for dem» (Kraft, blogg.forskning.no, 2013). Kraft mener at konflikter som er forårsaket av muslimer ofte vil bli knyttet til islam, men at f.eks. konflikten i Sri Lanka og Burma, hvor det er et flertall buddhister, ikke i like stor grad settes i sammenheng med buddhismen. Hun hevder det er en tydelig motsetning mellom framstillingene av islam og buddhismen i mediebildet og konflikt. Kraft bruker med to eksempler på dette. Det første er skytingen i Navy Yard i Washington i 2013, der en buddhist utførte angrepet og Aftenposten skrev; «Et selvmotsigende bilde trer frem». Kraft påpeker at dette vil i høyst sannsynlighet ikke ville blitt skrevet dersom det var en muslim som hadde utført angrepet. Det andre eksempelet er responsen Dalai Lama ga om krigen i Irak, hvor han sa; «Det er for tidlig å si (...) tiden vil vise» på spørsmålet om hva han synes om invasjonen inn i Irak. Kraft viser også til en beskrivelse av en åpningsseremoni av et buddhistisk tempel i Sverige, hvor det ble ofret alkohol, svinehoder, og sigaretter og kvinner kysset føttene til munkene. Dette eksempelet blir brukt til å understreke et viktig aspekt ved framstillingen av buddhismen; åpningsseremonien ville trolig bli opplevd på en helt annen måte dersom dette var en muslimsk seremoni. Kraft påpeker at kvinner som kysser munkenes føtter ville fått en kvinneunderstykkende vinkel på seg, hvis dette ville vært en islamsk seremoni. Kraft siterer Thurfjell og konkluderer at «buddhismen kan i sin helhet ikke sies å være mer fredelig, likestilt, demokratisk og apolitisk enn de andre store religionene» (Kraft, blogg.forskning.no, 2013).

I europeiske medier fremstilles buddhismen annerledes enn islam, noe som kan forklares med at buddhismen kanskje er den mest respekterte av verdensreligionene (Kraft & Døving, Religion i pressen, 2013, s. 31). Det har blitt gjennomført undersøkelser i Sverige som støtter opp om dette. En undersøkelse der de som var med i undersøkelsen skulle rangere religionene fra 1 som den beste og nedover ut fra hvilken de likte best, viste at folk plasserte buddhismen

som nummer 2. Religionen som kom på første plass var kristendommen og var den eneste som ble rangert høyere enn buddhismen. I en annen undersøkelse gjort i Sverige viser resultatene at buddhismen blir ansett som forenlig med kristen tro og sekulære verdier. Den svenske religionshistorikern David Thurffjell skriver det slik: «(...) Buddhismen, föreställer men sig, är inte lika politisk, hierarkisk, voldsam eller ovetenskaplig som andra religionar» (Thurffjell sitert i, Kraft og Døvingen, 2013, s. 32). Dette kan være med å forklare hvorfor buddhismen tok andre plass i den første undersøkelsen (Kraft & Døving, Religion i pressen, 2013, s. 32).

Konfliktfylte sidene ved buddhismen belyses sjeldent i norske medier. Buddhismen ses ofte på som en religion med mye «verdighet og legitimitet», og forklaringen på dette kan være at buddhismen sjeldent blir framstilt i media (Kraft & Døving, Religion i pressen, 2013, s. 219). Det kan også være deler av forklaringen på hvorfor mange forbinder buddhismen med fred, visdom og harmoni. En mulig annen forklaring til dette kan være at buddhismen anses å være en individualistisk religion, i betydning at buddhisten forstås som en som tar ansvar for eget liv, ikke følger mengden og en som vandrer alene. Det finnes ikke mye informasjon om buddhismen i pressen, utenom «sporadiske *feel-good* innslag», som Andreassen formulerer det (Kraft & Døving, Religion i pressen, 2013, s. 220).

1.5.1 Avslutning og oppsummering

Så langt er det vist at forskning gjort buddhismen og buddhister viser at fremstillingen har historisk endret seg til å bli positive hvor buddhismens verdier anses som forenelige med kristendommens. Buddhismen er blant religionene som blir framstilt i et positivt lys og i en svensk undersøkelse blir ansett som den andre mest likte religionen etter kristendommen. I det følgende presenteres opplæringslova og læreplanene i religion og etikk, og hvilke endringer som foreligger mellom læreplanene.

1.6 Læreplaner og opplæringslova

Læreplanen er i utgangspunktet et forpliktende dokument. Likevel er det stor frihet til hvilke valg som blir tatt når det gjelder hva som skal være en del av undervisningen og lærebøkene,

hva som utelukkes, og hvilke temaer som skal være i fokus (Andreassen, 2016, s. 121). Dagrun Skjelbred formulerer det som at læreplanene kan «forstås som en oversikt over et gitt fags kanon» (Skjelbred, 2003, s. 34). Religion og etikk er et obligatorisk fag i studiespesialisering i den videregående utdanning (Toft, 2017, s. 33). Det vil si at en kan ikke få fritak fra dette faget.

Læreplanene fra 1996, 2006 og 2020 og opplæringslova (1998) er sentrale i dette prosjektet, fordi de beskriver målsetningen med opplæringen. Læreplanen fra 1996 og 2006 er grunnlaget for de tre lærebøkene analyseres. Læreplanen fra 2020 er også sentral for å kunne se hvordan bøkene eventuelt kan leses i lys av den. I denne fremstillingen viser jeg til et utvalg fra læreplanen som er relevant for dette prosjektet.

I tillegg til læreplanen er opplæringslova relevant (Regjeringen.no, 2006). Loven legger retningslinjer på hvilke verdier er viktige i den norske skole, og vil derfor også være viktig hvordan hvilke verdier og framstillinger som får plass i lærebøkene. I loven står det sentrale rettigheter elevene har under sin opplæring. I §1-1 står det om formålet med opplæringen, legger grunnlaget for resten av loven. Paragrafen er lang og tar for seg flere aspekter ved opplæringen, inkludert demokrati, skaperglede, miljøbevissthet og respekt for menneskeverd. Paragrafens andre ledd påvirker direkte religionsfaget. Her står det:

Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdiar i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfridom, nestekjærleik, tilgjeving, likeverd og solidaritet, verdiar som òg kjem til uttrykk i ulike religionar og livssyn og som er forankra i menneskerettane. (Opplæringslova, 1998, §1-1).

Opplæringslova er av betydning når det gjelder innholdet i religionsfaget, hvordan religionsfaget i norske skoler blir utformet og hvilke verdier som blir sentrale i undervisningen. «Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfald og vise respekt for den einskilde si overtyding. Ho skal fremje demokrati, likestilling og vitskapleg tenkjemåte» (Opplæringslova, 1998, §1-1). Kulturelt mangfold, demokrati, likestilling og vitenskapelig tenkemåte er helt sentralt i et fag som religion, hvor elevene blir presentert med mange ulike verdier, tanker, kulturer og tankemåter. I det følgende blir læreplanene i religion og etikk presentert.

1.6.1 Læreplaner fra 1996

I 1996 kom det nye læreplaner i religion og etikk. Læreplanene kom i forbindelse med Reform 94 (R94) som var en reform for den videregående opplæringen. Et av de viktigste endringene i R94 var at det ble gitt lovfestet rett til alle mellom 16 og 19 år til å kunne ta 3 år videregående utdanning (NOU 1994:15, s. 14). I innledningen til læreplanen står det om de grunnleggende tankene og prinsippene læreplanen er bygget på. Faget skal gi elevene kunnskap og ferdigheter i henhold til ulike religioner. Det påpekes at islam får en sentral plass i faget etter kristendommen, og det blir begrunnet med at islam er en av de største religionene i verden og muslimer er ett av de største minoritetsgruppene i Norge. Avslutningsvis trekkes det som anses som essensen og det står «Det er i fagets ånd at et møte mellom livssyn og religioner bør fremme toleranse, motvirke fordommer og skape respekt for andres oppfatninger, men også gi trygghet til å hevde egne meninger» (Kirke, utdannings-, og forskningsdepartementet, 1996, s. 4). Kritisk tenkning blir også trukket fram som en ferdighet som elevene skal lære i faget.

Lærebøker i religion og etikk som ble publisert under denne læreplanen måtte godkjennes av Nasjonalt Læremiddelsenter (NL). NL var et offentlig organ som godkjente lærebøker før de kunne tas i bruk i skolen. Godkjenningsorganet hadde hovedfokus fire aspekter ved vurderingen av lærebøkene: språklig korrekthet, pedagogisk utforming av lærebøkene, fagdidaktisk vurdering i henhold til læreplanen og likestilling mellom kjønnene (Skjelbred, 2003, s. 20). Bøkene ble også vurdert opp mot læreplanene og formålet med fagplanene, fagmålene og innholdet i bøkene (Skrunes, 2010, s. 52). Ordningen ble lagt ned i 2000 (Skrunes, 2010, s. 23). Bortfallet av godkjenningsordningen skulle gi både skolene og lærerne større frihet til å velge de lærebøkene og verkene de mente var best (Skrunes, 2010, s. 53). Selv om godkjenningsordningen er opphevet vil læreplanen være med å legge føringer for hva som skal stå i lærebøkene, spesielt tidligere læreplaner som har vært ganske detaljerte. De detaljerte læreplanene har ført til at lærebøker er relativt like innholdsmessig (Skjelbred, 2003, s. 34).

1.6.2 Kompetansemål i religion og etikk i R94

Ett av de felles målene som er i R94 er at elevene skal «ha kunnskaper om noen levende ikkekristne religioner og religiøse retninger» (Kirke, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s. 3). Islam og buddhisme faller under kategorien ikkekristne religioner i denne læreplanen. Videre står det at elevene skal «utvikle evnen til å forstå og respektere religiøse, livssynsmessige og etiske verdier» (Kirke, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s. 3). Dette omfatter også kritisk tenkning i faget.

Elevene skal i henhold til denne læreplanen lære om «tre verdensreligioner og en fjerde religion eller en religiøs retning». Islam og buddhisme blir begge omtalt i denne læreplanen. Fire av målene er om islam, det tilsvarer halvparten av kompetansemålene om ikkekristne religioner. Målene omhandler hellige tekster, hellige steder, kunst og estetikk, retninger og syn på ulike aspekter bla. menneskesyn og historiesyn. I det siste kompetansemålet om islam står det; «kjenne til hovedretninger i islam, islam i Vesten og politisk islam» (Kirke, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s. 4). *Politisk islam* kan omfatte mye og i flere lærebøker er det sharia som faller under denne kategorien. Det eneste kompetansemålet som omtaler buddhismen direkte er 2f (Kirke, utdannings-, og forskningsdepartementet, 1996, s. 4). Det står at elevene skal «ha kunnskaper om hinduismen eller buddhismen med vekt på historiesyn, menneskesyn, virkelighetsoppfatning og frelseslære» (Kirke, utdannings-, og forskningsdepartementet, 1996, s. 4).

1.6.3 Læreplan fra 2006

I 2006 ble Kunnskapsløftet (LK06) innført i skolen og erstattet Reform 94. Regjeringen utarbeidet nye læreplaner og kompetansemål som skulle gjøre norske elever mer «konkurransedyktige» (Utdanning- og forskningsdepartementet, u.å., side 3) i forhold til andre land. Det ble lagt hovedfokus på at elevenes grunnleggende ferdigheter, inkludert lese, skrive og regnekompetanser. Dette ble viktig i LK06 fordi resultatene til norske elever var dårligere sammenliknet opp mot, det utdannings- og forskningsdepartementet formulerte som, «land vi gjerne vil sammenligne oss med» (Utdanning- og forskningsdepartementet, u.å., side 3).

Ett av formålene i Læreplan i religion og etikk - fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram er at faget skal være et kunnskapsfag og et holdningsdannenende fag (Utdanningsdirektoratet, 2006, s. 1). Med kunnskapsfag menes at dette «faget skal bidra til kunnskap om og respekt for ulike religiøse, livsynsmessige og etiske ståsteder (...)» og «praktisk og teoretisk kompetanse» (Utdanningsdirektoratet, 2006, s. 1). I læreplanen står det om hva menes med at faget skal være holdningsdannenende; faget skal «gi rom for refleksjon over egen identitet og egne livsvalg.» og *stimulere* elevene i sitt arbeid med *livstolkning- og holdningsspørsmål* (Utdanningsdirektoratet, 2006, s. 1).

Det foreligger et skift i hvordan religioner skal framstilles i formålet til læreplanen ved at det i tidligere læreplaner ikke har hatt konflikt som et tema tidligere, til LK06 hvor det står at religiøse spørsmål kan bare være «grunnlag for fellesskap og kilde til splid» både for enkeltmennesker og for «samfunnet som helhet» (Utdanningsdirektoratet, 2006, s. 1). At religiøse spørsmål kan være «kilde til splid» (Utdanningsdirektoratet, 2006, s. 1) åpnet opp for at det kunne være konfliktstoff i undervisningen i religion og etikk. Det var første gang det sto om at et negativt tema i læreplanene for religion og etikk. Tidligere hadde det vært viktig å presentere religion i et positivt lys. Vi kan dermed markere et brudd fra tidligere tanker og verdier om hva religionsfaget i skolen skulle inneholde (Andreassen, 2016, s. 144). En historisk endring som skjedde mellom R94 og kunnskapsløftet 2006 var terrorangrepene på tvillingtårnene i 2001. Det står ikke hva grunnen for åpningen for konfliktstoff i faget er, men det er nærliggende å tolke det som at det er en viss sammenheng mellom angrepet i USA og at læreplanene åpner for konfliktstoff i læreplanen fra 2006.

1.6.3.1 *Kompetansemål i religion og etikk i LK06*

Etter VG3 skal elevene ha kunnskap om fire hovedtemaer.: «religionskunnskap og religionskritikk», «islam og en valgfri religion», «kristendommen» og «filosofi, etikk og livssynshumanisme» (Utdanningsdirektoratet, 2006, s. 6). To av temaene som er sentrale i dette prosjektet er kompetansemålene i «islam og en valgfri religion» (buddhisme har ikke et eget kompetansemål i læreplanen og faller dermed under dette temaet) og temaet om «religionskunnskap og religionskritikk». Det er syv punkter elevene skal kunne under målene i

«islam og en valgfri religion». Målene omhandler i all hovedsak generell kunnskap om religionene. Noen av temaene som blir tatt opp er tolking av sentrale tekster, kjønn og kjønnsroller og religionenes etikk (Utdanningsdirektoratet, 2006, s. 6). Under «religionskunnskap og religionskritikk» skal elevene ha kunnskap om syv ulike mål. I det siste av disse målene står det at elevene skal kunne; «drøfte samarbeid og spenninger mellom religioner og livssyn og reflektere over det pluralistiske samfunnet som en etisk og filosofisk utfordring» (Utdanningsdirektoratet, 2006, s. 6).

1.6.4 Læreplan fra 2020

Kunnskapsløftet 2020 (LK20) ble utarbeidet for å erstatte Kunnskapsløftet 2006. Ikke alle læreplanene er gyldige per dags dato, blant annet læreplanen i religion og etikk som vil være gyldig fra 01.08. 2022. Tverrfaglighet har kommet i fokus i denne læreplanen, hvor tre ulike tverrfaglige temaer har blitt en del av den overordnede delen av læreplanen. Temaene er demokrati og medborgerskap, bærekraftig utvikling og psykisk helse som skal inkorporeres inn i det som regnes som relevante fag (Kunnskapsdepartementet, 2019). I religion og etikk vil alle de tverrfaglige temaene gjøre seg relevante.

1.6.4.1 *Kompetansemål i religion og etikk LK20*

To tydelige endringer som er gjort i kompetansemålene i religion og etikk 2020 i forhold til tidligere læreplaner. Det første er at det er færre mål enn tidligere, og for det andre at målene er ikke lenger sortert under ulike kategorier eller temaer. I kompetansemålene er islam direkte nevnt én gang og buddhismen er ikke direkte nevnt i det heletatt. De omtalt som *religioner* i generell forstand, og islam og buddhismen vil faller under flere kompetansemål, selv om de ikke blir direkte nevnt i læreplanen. Tre av kompetansemålene som kan åpne opp for diskusjoner i klasserommet er «diskutere problemstillinger knyttet til gruppebaserte fordommer, rasisme og diskriminering», å «ta andres perspektiv og håndtere meningsbrytning om religion, livssyn og verdispørsmål» og å «gjøre rede for og drøfte aktuelle eksempler på samspillet mellom religion, livssyn og politikk» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 5). Fordommer, rasisme og diskriminering er temaer som kan åpne for konfliktstoff, og det kan

også forholdet mellom religion og politikk. Håndtering av meningsbrytning og samspill mellom religion og politikk kan åpne for harmonistoff.

1.6.5 Oppsummering og avslutning

Opplæringslova og læreplanene legger retningslinjer for hva som skal være en del av faget og dette har endret seg over tid. R94 hadde i stor grad et faktabasert undervisningsgrunnlag. Noen av endringene var at en del av formålene var for å undervise i konfliktstoff i LK06. Åpningen for å undervise i konfliktstoff er omformulert og tatt med i LK20. I det følgende kapittelet omtales prosjektets metodiske tilnærming og de analytiske kategoriene som skal brukes i analysen av prosjektet.

2 Prosjektets metodiske tilnærming

2.1 Innledning

De empiriske dataene dette prosjektet bygger på er hentet fra tre lærebøker som brukes for vg3 elever på videregående. Både bildene som er valgt i lærebøkene og presentasjonene av religionene er sentrale for undersøkelsen. I tillegg til å sammenlikne de to religionene undersøker ses det på om det er endringer i presentasjonen av disse i lærebøker skrevet før og etter 2001 og 2009. Grunnen til dette er at det undersøkes om terrorangrepet i New York 11.09.2001 har påvirket framstillingen av islam, og om framstillingen av buddhisme er endret etter borgerkrigen i Sri Lanka i 2009 i lærebøkene. Disse undersøkelsene danner grunnlaget for en sammenlikning av de to religionsframstillingene, henholdsvis analysert i et harmoni- eller konfliktperspektiv.

Bøkene som er valgt ut for analyse er *Tro og Tanke* skrevet av Gunnar Heiene, Bjørn Myhre, Jan Opsal, Harald Skottene og Arna Østnord fra 2016, *I Samme Verden* skrevet av Ole Andreas Kvamme, Eva Mila Lindhardt og Agnethe Steineger skrevet i 2018 og *Religionsboka* skrevet av Jostein Gaarder, Victor Hellern og Henry Notaker fra 1997. Lærebøkene er skrevet i samspill med læreplanene som var gjeldende på det tidspunktet de ble utgitt. Harmoni- og konfliktperspektivet betones og vektlegges ulikt i læreplanene, noe som er relevant for analysen. De tre læreplanene er L97, LK06 og LK20. Disse bøkene ble valgt fordi en bok er skrevet før begge konfliktene, borgerkrigen i Sri Lanka og terrorangrepet i USA, og på den måten vil begge religionene ha et mer likt sammenlikningsgrunnlag. De to andre bøkene er valgt fordi de var skrevet etter konfliktene, slik at bøkene har relativt likt sammenlikningsgrunnlag.

2.2 Valg av metode

Metoden som velges å brukes bestemmes av fenomenet som studeres. Formålet med dette prosjektet er å få kunnskap om hvordan islam og buddhisme blir fremstilt i et utvalg lærebøker for videregående skole. En hensiktsmessig måte å fremskaffe denne kunnskapen på er ved å analysere teksten i bøkene. Det er valgt å bruke kritisk diskursanalyse fordi det både er en

metode og en teori. Ifølge Louise Phillips og Marianne Winther Jørgensen (2013) bygger diskursanalyse på en sosial konstruktivistisk forståelse av sosiale fenomener. Dette betyr at samfunnet bygges sosialt. Diskursanalyse er en kvalitativ metode. Innenfor kvalitativ analyse blir data, i dette prosjektet tekst fra lærebøker, analysert og tolket av forskeren. Derfor er forskerens utgangspunkter, synspunkter, valg av teorier og hypoteser viktige aspekter med en kvalitativ analyse (Johannessen , Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 159). Gjennom å utføre en diskursiv analyse er målet å finne mønstre og temaer som vi kan finne igjen og eventuelt brudd i mønstre og temaer i lærebøkene (Johannessen , Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 161).

Lærebøkene er selvstendige forskningsobjekter eller forskningskilder, og dermed er de kilder som kan analyseres (Skrunes, 2010, s. 64). I denne oppgaven bruker jeg begrepet «tekst» i vid forstand. Analysen skal omfatte selve den skriftlige teksten i lærebøkene, oppgavene, tekstbokser og bilder. Bruk av bilder i lærebøkene skal være «holdningsdannende» og «kognitiv læring» og skal også være med å fremme læring (Skrunes, 2010, s. 96).

2.3 Utvalg av lærebøker

Utvalget av lærebøker ble lagt til grunnlag for at de skulle i størst mulig grad kunne sammenliknes med hverandre i for å belyse prosjektets problemstilling. *Religionsboka* er skrevet i 1997, før konfliktene i 2001 og 2009. Denne boka legger dermed et «nøytralt» grunnlag mellom religionene før vi skal analysere bøkene som er skrevet i ettertid av disse konfliktene. *I Samme Verden* er skrevet i 2018 og *Tro og Tanke* er skrevet i 2016, begge bøkene altså er skrevet i ettertid av begge konfliktene.

Religionsboka fra 1997 er den eldste boka som analyseres i denne oppgaven. Boken dekker de store religionene, inkludert buddhisme og islam (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 3). Dette er den eneste boka i denne analysen som måtte godkjennes gjennom den nasjonale godkjenningsordningen. Dette er også den eneste boka som ikke har tilgang til nettressurser. *Tro og Tanke* er fra 2016 og er den første boka som er skrevet etter konfliktene i denne oppgaven. *Tro og Tanke* har egne nettressurser under *Lokus* sine websider. Nettressursene blir ikke analysert. Begrunnelsen for dette er at det er praktisk, ettersom det er en begrensning på

hvor lang oppgaven skal være. *I Samme Verden* er den nyeste boka og er skrevet i 2018 og dermed den mest oppdaterte boka i utvalget. Denne boken er en revidert utgave av boken med samme tittel fra 2013 (*I Samme Verden: Religion og etikk*, VG3, u.d.). Kapitlene som analyseres i denne oppgaven er islam og buddhismen, hvor Eva Mila Lindhardt har skrevet kapitlet om islam, og Agnethe Steineger har skrevet kapitlet om buddhisme (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 3). Boken har også tilgjengelige nettressurser i deres egne hjemmeside, som jeg ikke undersøker.

2.4 Datainnsamling - avgrensning og presisering

Først beskrives innholdet i kapitlene om buddhisme og islam, deretter presiseres relevante deler av innholdet og til slutt analyseres de relevante delene i sammenheng med teorien (Jacobsen, 2005, s. 10). Det er gjort en avgrensning i teorien som anvendes i denne oppgaven. Grunnen til dette er et det gir oss et bestemt perspektiv som brukes i lærebokanalysen. Trine Anker (2020) bruker et eksempel på hvorfor er viktig med en god avgrensning i en oppgave: vi kan ikke både studere skyformasjoner på himmelen samtidig som vi analyserer mauren på nært hold på bakken med samme teoriperspektiv (Anker, 2020, s. 45). En annen begrensning som er gjort er at det er gjort et valg om å ta med kun deler av datamaterialet i lærebøkene. Grunnen til at det måtte gjøres en slik avgrensning er størrelsen på prosjektet og at det ikke er plass til å ta med alt relevant datamateriale som foreligger i lærebøkene. Her er det gjort et utvalg av hva som anses som mest relevante for å svare på problemstillingen i prosjektet.

2.5 Strukturering av analysen og materialet og organisering av data

Kategorisering av materialet er viktig, ettersom det gjør det lettere å sammenlikne dataene (Jacobsen, 2005, s. 11).. Dataene har blitt kategorisert inn i fem temaer. Disse er; historiske perspektiver, kjønn og kjønnsroller, ekstremisme, terrorisme og konflikt, islams og buddhismens forhold til andre religioner. Temaene som er satt inn i kolonnene er på bakgrunn av hovedlinjer som er funnet under analysen av materialet. Det har i dette prosjektet blitt løst ved at det har gjort en vurdering av i hvilken sammenheng temaene er skrevet om i lærebøkene og en helhetlig vurdering av hovedlinjer som foreligger i alle bøkene. Det er satt opp en tabell

med begreper som brukes under de analytiske kategoriene og under hvert av de fem temaene. Dette er gjort for å få en bedre oversikt og for å lettere se sammenlikningsgrunnlaget i analysen.

Rådataen ble organisert gjennom tematisering. Temaene skal hjelpe med å ha en sammenlikning gjennom hele oppgaven lærebøker. Dataene ble satt inn i temaer etter innsamlingen av dataene og valg av kategorier ble laget i henhold til hovedlinjene som ble funnet i materialet. Etter at dataene ble organisert etter temaer ble dataene analysert inn i de analytiske kategoriene (konflikt- og harmoniperspektiv). Videre ble sentrale begreper som ble brukt i lærebøkene som hadde betydning i analysen inn i de analytiske kategoriene skrevet inn i Tabell 1. Tabellen er et hjelpemiddel på å få en oversikt over hvilke begreper som brukes i framstillingene av religionene i lærebøkene.

2.6 Forskerrollen

Som forsker må er det viktig å passe på at ulike deler av materialet man jobber med kan tas som selvfølgeligheter. Forskeren må være mest mulig bevisst på at man er en del av en kultur og ved å være en del av den kulturen vil det være noen deler av arbeidet kunne føles som selvfølgelige. Selvfølgelighetene er det som prøves å oppdages i materialet og gjøre til gjenstand for analyse (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 31). Man må prøve å fremmedgjøre seg i størst mulig grad med materialet man jobber med (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 32). Målet som forsker er at prosjektet i størst mulig grad er åpent og transparent. Dette har jeg gjort gjennom tydelige henvisninger gjennom hele prosjektet til litteratur og kilder.

2.7 Analytiske kategorier

I dette prosjektet skal det ses på hvilke framstillinger som blir tatt i bruk over tid. Analysen blir belyst av to analytiske verktøy; et konfliktperspektiv og et harmoniperspektiv. Her vil man også kunne se hvilke deler av religionene som lærebokforfatterne har valgt å ta med, og hvilke deler som uteblir i framstillingene. Det er to teorier som er motsetninger av hverandre og kan eventuelt hjelpe å finne kontraster i materialet. I oppgaven er det valgt å avgrense teori til å

gjelde kritisk diskursanalyse. Analysen av lærebøkene er også begrenset ved at analysen skal ses i lys av to analytiske kategorier, et konfliktperspektiv og et harmoniperspektiv.

2.7.1 Harmoni og konfliktperspektiv som analytiske perspektiver

Religion kan framstilles på mange måter, og framstillingene kan tolkes på enda flere måter. Det er ikke alltid religion blir framstilt i et positivt lys, og religionskritikken er sentral i disse tilfellene. I grove trekk kan religionskritikken deles i to deler, «klassisk normativ religionskritikk» også kalt ekstern religionskritikk og «religiøs religionskritikk» også kalt intern religionskritikk (Andreassen, 2016, s. 138). I religionskritikken er ikke alt med religion nødvendigvis positivt, og derfor er konfliktperspektivet en logisk videreføring (Andreassen, 2016, s. 142). Ifølge Andreassen (2016) er det viktig at dersom lærere velger å snakke om konfliktperspektiver i undervisningen, må dette gjøres i alle religionene som tas opp (Andreassen, 2016, s. 122). Å se også på de negative sidene ved religion vil bidra til en mer kritisk forståelse av religion og bidrar til både kunnskap og innsikt, å se at religion er kulturelt og menneskelig og at religioner har flere sider ved seg (Andreassen, 2016, s. 145). Når man gjør en framstilling av religioner i lys av et konfliktperspektiv må man være forsiktig med at ikke noen religioner blir framstilt som mer i et konfliktperspektiv enn andre og dermed også danne en ubalanse i framstillingene (Andreassen, 2016, s. 146). Koritzinsky (2012) mener det er hensiktsmessig av lærere å ta opp spenninger i skolen på en «bevisst og konstruktiv måte» (Koritzinsky, 2012, s. 87). Forandringer skjer i samfunnet, dermed er også bla. maktkamper og verdier i et samfunn dynamiske (Koritzinsky, 2012, s. 74).

Konfliktperspektivet kom i større fokus i religionsvitenskapen etter 11. september 2001 (Andreassen, 2016, s. 143). En undersøkelse i England som tok for seg omtaler av islam i aviser kunne vise at det var en enorm økning i omtaler om islam etter terrorangrepet på Twin Towers i 2001 og terrorangrepet i London i 2005, hvor kollektivsystemet i London ble angrepet med flere bomber. Mellom 2000 til 2001 økte omtalen om muslimer med 520 % hvor 60 % av omtalte «islam som en farlig religion» og knyttet islam og muslimer med terrortrusler (Andreassen, 2016, s. 146).

Andreassen bruker begrepet *konfliktperspektiv* i vid forstand, og slik blir den også brukt i denne oppgaven. Konfliktperspektiv blir av Andreassen forklart som når religion er «drivkraft og motivasjon» til «politiske og sosiale konflikter», «legitimering av vold- og maktutøvelse» og «legitimering av undertrykking på ulike måter» (Andreassen, 2016, s. 143). I en konflikt kan vi finne kontrasterende motsetninger. Slike motsetninger finner vi ikke bare mellom religioner, men også innad i religioner (Andreassen, 2016, s. 143).

Ingen sosiale sammensetninger er preget av enten kun konflikt eller harmoni (Koritzinsky, 2012, s. 73). Harmoniperspektivet finner vi hovedsakelig brukt innenfor samfunnsvitenskapen for å beskrive og forklare ulike samfunnsutforminger (Mangfold, u.d.). Eksempelvis bygger boken *Individ og samfunn* (1984) på en harmonimodell som beskriver grupper som avhengige av hverandre, gruppene undertrykker ikke hverandre eller andre, og har felles interesser. Dersom det er noen uenigheter mellom gruppene så vil disse kunne løses på fredelige måter det vil si uten bruk av «kamp» (Gotaas, Holden, & Sølvsberg, 1984, s. 37). Denne beskrivelsen forklarer hvordan et samfunn fungerer sammen, men dette prosjektet analyserer framstillinger av religion. I dette prosjektet tas det utgangspunkt i beskrivelsen av en harmonimodell fra *Individ og samfunn* og settes inn i en religionsvitenskapelig kontekst ved å utforme en egen definisjon. En analogisk tolkning av harmonimodellen blir brukt. På den måten kan dette brukes som en analysekategori og et verktøy for å kunne analysere hvordan religioner fungerer innad og seg imellom. I denne oppgaven vil definisjonen på harmoniperspektiv være: en framstilling av religion som fredelig, ikke-voldelig, ikke undertrykker hverken hverandre eller andre grupper og som deler samfunnets verdigrunnlag har felles interesser med samfunnet for øvrig.

Konfliktperspektiv forstås i dette prosjektet som situasjoner og representasjoner der religion er «drivkraft og motivasjon» til «politiske og sosiale konflikter», «legitimering av vold- og maktutøvelse» og «legitimering av undertrykking på ulike måter» (Andreassen, 2016, s. 143). Harmoniperspektiv forstås som en framstilling av religion som fredelig, ikke-voldelig, ikke undertrykker hverken hverandre eller andre grupper og som bygger på de samme interessene som resten av samfunnet. Disse definisjonene legger grunnlaget for hvordan dataene analyseres og blir sortert inn i Tabell 1. Begreper og termer som kan tolkes ut fra lærebøkene kapitler om buddhismen og islam blir tolket og sortert etter om de faller innenfor et konfliktperspektiv eller

er harmoniperspektiv. Det er fire kolonner i tabellen: konflikt islam, harmoni islam, konflikt buddhisme og harmoni buddhisme. Disse fire kolonnene er valgt ut fra hvilke analytiske perspektiver som brukes i oppgaven. Tabellen har fem rader og de er historiske perspektiver, kjønn og kjønnsroller, ekstremisme, terrorisme og konflikt, islams religiøse regler og lære og islams og buddhismens forhold til andre religioner. Hensikten med tabellen er å lage en oversikt over begreper som brukes i islam og buddhisme i lærebøkene som kan tolkes inn i et konfliktperspektiv eller et harmoniperspektiv. Noe av datamaterialet kan kategoriseres under flere kategorier, som f.eks. at det kan omhandle ekstremisme og terror som er begrunnet i religiøse regler og lære, og vil kunne settes i temaet religiøse regler og lære og temaet ekstremisme, terrorisme og konflikt. Dette har blitt løst ved at det er gjort en vurdering ut fra hvilke temaer som er gjennomgående i bøkene og plassert dataene deretter, slik at samme temaer i lærebøkene samles under samme temaer i analysen. Det er også noen ord som blir brukt flere ganger, men i hvert av temaene er det valgt å kun sette det inn én gang, slik at det skal blir ryddigere.

Tabell 1. Konfliktperspektiver og harmoniperspektiver slik de blir brukt i denne oppgaven:

	Konflikt islam	Harmoni islam	Konflikt buddhisme	Harmoni buddhisme
Historiske perspektiver	Motstand, krig, splittelse, flukt, razzia, kamp, mord, konflikt, angrep, forfølgelse, forvisning, utryddelse, erobre, henrettelse, fordrivelse	Diplomatisk virksomhet, amnesti	Uro, muslimske erobre, stengte kloster, ødeleggelse, tvang	Ikkevold, respekt for alt levende

Kjønn og kjønnsroller	Straffe hustruen, ulydig, forman dem, forvis dem, slå dem, tvangsekteskap, lydig, frykte, formane, gi dem stryk, lydighetsplikt, kvinneres rettigheter, adskillelesprinsippet, isolering, sjikanert, undertrykt, forfulgt	Muslimske feminister, rettigheter		
Ekstremisme, terrorisme og konflikt	Militant politisk bevegelse, avviser all form for integrasjon i det hvite samfunnet, spesiell form for islam, undertrykt, voldshandlinger, terrorangrep, drap, krigsskrift, terrorhandlinger, terror, vold, angrep, svække og styrte muslimske regimer, krig, terrorister, krig, martyr, radikalisering, terrorrelaterte handlinger,	Fredelige prosesser, avstand fra vold, terror og drap, demokrati, likestilling, menneskerettigheter,		Fredsarbeid, sosialt engasjement, fredsprisen, ikkevoldsarbeid, forsoning, frigjøring

	terrorplanlegging, kjempe jihad, attentat, islamistisk motivert terror, bombeangrep, radikale islamister, konfliktorienterte, antidemokratiske, revolusjonære, fremmedkrigere, nedkjempet militært, jihad, lille jihad, store jihad, vold mot sivile, selvmord, selvmordsaksjoner			
Religiøse regler og lære	Henrettelse, ekteskapsforbrytere, mordere, frafalne, pisket, hender hugget av, drap, tyveri, dødsstraff, blodpenger, utukt, piskeslag, islamisering, teokrati, vold, politiske drap, menneskerettighetserklæringen, nekter likestilling mellom kjønnene, hududstaff, straff, øye for	[frihet til] utøve sine religioner, beskytte minoriteters rettigheter, gi til de trengende, velferdsbidrag, sosialt ansvar, dele med de fattige, hjelp til fattige, hjelpe andre, tålmodighet, uselviskhet, selvbeherskelse, måtehold,		begjær, godvilje overfor andre, fredsommelighet, ikkevold, medlidenhet, medfølelse, kjærlighet, privilegium for det å få gi, gjensidig avhengighet, hjelper lekfolk, gavmildhet, å

	øye, tann for tann, forbrytelser, tyveri, amputasjon, straffes med døden, landveisrøveri, pisking, straffesystem, strid med menneskerettighetene, islamisme	rettferdighet, sjenerøsitet, ærlighet, omsorg for andre, felles ansvar, fred		ikke ta liv, ikke skade andre
Islams og buddhismens forhold til andre religioner				

2.8 Begrensninger og svakheter

Prosjektets størrelse setter en avgrensning med tanke på hvor mange bøker som kan analyseres. Her analyseres kun tre bøker, noe som er et lite utvalg. Dermed vil det være vanskelig å generalisere funnene i denne analysen til bøker i religion og etikk generelt. Samtidig kan denne begrensningen av datamaterialet være en styrke med oppgaven ved at gjennom å begrense utvalget vil analysen kunne gå mer i dybden på problemstillingen og lærebøkene. Det kan også være en svakhet at ikke alt datamateriale som er av relevans fikk plass i denne oppgaven, og på den måten får man et mer begrenset datamateriale. Samtidig er det gjort en vurdering av hva som anses som viktigst for å danne et mest mulig nyansert bilde av framstillingene av religionene. Det kan være en svakhet å foreta analyse av bilder i bøkene. En eventuell svakhet er at analysen alltid vil til en viss grad alltid være farget av forskerens bakgrunn og en bildeanalyse vil alltid kunne tolkes ut fra ulike personers perspektiver. (Skrunes, 2010, s. 95)

En annen begrensning er at har vært krevende å finne litteratur om buddhisme i sammenheng med lærebøker, diskurser om buddhisme i Norge og buddhisme i lys av et konfliktperspektiv og/eller et harmoniperspektiv. Det er i større grad forsket på islam i skolen.

3 Kritisk diskursanalyse – teoretiske perspektiver

I dette kapitlet presenteres prosjektets teorigrunnlag. Teori hjelper oss å få «en måte å se ting på» (Anker, 2020, s. 44). Et vesentlig poeng er at teori ikke er en refleksjon av virkeligheten, men «abstrakte forenklinger av virkeligheten» (Anker, 2020, s. 44). Kritisk diskursanalyse er prosjektets teoretiske perspektiv og grunnlag for i analysen av lærebøkene. Dette teorikapitlet tar for seg; diskursanalyse, bilders egenskaper, terrorangrepet i USA og borgerkrigen i Sri Lanka.

3.1 Diskursanalyse

Ordet diskurs kommer fra latin, *discurrere*, og betyr «å springe hit og dit». Innenfor diskurs finnes tekst, utsagn og ytringer, og innenfor diskursanalysen gjøres en analyse av disse. En diskurs er «(...) språklige systemer som former måten vi oppfatter virkeligheten på» (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 221). En diskursanalyse skjer derfor ikke i et vakuum av kun f.eks. tekst, men i sammenheng med virkeligheten, og denne sammenhengen er vesentlig. Å strukturere hvordan språket er med å forme våre oppfatninger av virkeligheter er målet i en diskursanalyse (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 221). Ved å avklare og avdekke det som anses som selvfølger i samfunnet kan man se at dette også endrer seg med tid. Diskurser er betinget av flere aspekter bla. «historisk, kulturelt og sosialt» (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 122). Her er det ikke bare viktig å se hva som er tatt med i diskursen, men også se hva som har blitt unnlatt (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 225).

Representasjon er sentralt i en diskursanalyse. Under representasjon ser man på bilder, språk og begreper og hvordan disse brukes for å danne et bilde av et fenomen. Et eksempel på dette er hvordan kvinner har fått ulike representasjoner og framstillinger bla. som et svakere kjønn, hjemmевærende, rene, frie og selvstendige. Hvilke ord, bilder og språk man bruker for å beskrive ett fenomen kan gi ulike framstillinger av ett av samme fenomen. Makt og maktrelasjoner har betydning for hvilke representasjoner, framstillinger og fenomener som får en fremtredende plass. Dette gjelder spesielt i de tilfeller det finnes en dominerende representasjon (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 225). Dersom vi bygger videre

på eksempelet om representasjonen av kvinner, kan er noe av den historiske bakgrunnen at i Europa er det hvite, kristne, rike menn som har sittet med store deler av makten over lenger tid. Deres syn på kvinner den dominerende diskursen. Disse maktrelasjonene er det viktige å avdekke i en diskursanalyse. Det vil ha betydning for hvordan ulike aktører velger å sette grenser på hva som er greit å ta med innenfor en diskurs (hva man kan si) og hvordan diskursen skal ta form (hvordan man kan si det) (Johannessen , Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 226).

Diskursanalyse er en del av språkvitenskapen. Ferdinand de Saussures er en sentral person innenfor det som vi i dag betegner som strukturalisme. Teorien til Saussures bygger på ideen om at språk og virkelighet og forholdet mellom disse er arbitrært (vilkårlig) (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 18). Konteksten i hvor språket tas i bruk er også av betydning. Her skiller Saussures mellom to ulike nivåer i språket, parole (tale) og langue (språk). Langue er språket, og dette mener Saussures er uforanderlig og noe som er fast. Parole er bruken av språket man konkret snakker og bruker språket for å kommunisere (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 19). Jørgensen og Phillips (2013) eksemplifiserer dette ved å sammenlikne det med et nett. Alle tegn i språket har hver sin plass i dette nettet samtidig som de er en del av et større nettverk av ord som forholder seg til hverandre. Disse tegnene har sin bestemte og statiske plass i nettet som bestemmes ut fra i hvilket forhold de står til hverandre. Teorien om at språket er statisk har i senere tid blitt kritisert, og har blitt videreutviklet av poststrukturalismen og strukturalismen (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 20).

Ifølge diskursanalytiske teorier former og skaper språket virkeligheten. Språket reflekterer ikke kun en objektiv virkelighet som allerede eksisterer der ute. Diskursanalytiske teorier tar utgangspunkt i at virkeligheten skapes gjennom diskurs og kan forstås som en maskin som er med å konstruere våre sosiale verdener (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 17). Det betyr at diskurs ikke kun er med på å gi tilgang til kunnskap om faktiske verdslige fakta eller følelser i samfunnet, men er også med å bygge våre sosiale verdener. Dermed er diskursen også med å bygge våre sosiale relasjoner og identiteter samtidig som den kan være med å endre den. Ved at en diskurs endrer seg vil de sosiale virkelighetene våre endre seg i takt med disse endringene (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 18).

Målet med diskursanalyse er ikke å se etter en egentlig betydning av hva som er skrevet eller sagt eller om det som er i diskursen i seg selv er sant eller ikke. I en diskursanalyse er hovedpoenget å gjøre en analyse av selve diskursen hvor man skal se etter mønstre og hvordan disse mønstrene har konsekvenser i samfunnet og for hvilken virkelighet den danner (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 31).

Michel Foucault regnes som grunnleggeren av diskursanalysen. Foucault brukte arkeologiske termer som redskaper i sitt arbeid. Han var interessert i å avklare hvordan språk blir ansett som legitime i en viss historisk tid, og reglene som legger rette for dette (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 21). Foucault viker ikke fra teorien om at språket ikke kun framstiller virkeligheten. Han var ute etter å finne ut av hva som anses som falsk og sant, og reglene for hva som gir mening og ikke, innenfor de ulike tidsepokene. Teorien om at det er kun ett kunnskapsregime i de ulike epokene, har i senere tid blitt endret av det diskursanalytiske fagfeltet. Nå er den dominerende tanken at det er flere ulike diskurser på samme tid, og disse kjemper om å få plass i å avgjøre hva som regnes som sannheten.

Makt og maktrelasjoner spiller en helt sentral rolle innenfor diskurs (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 22). Makt har en helt sentral betydning ved at den er med å bestemme over «viten, kropp og individer» (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 23). Ifølge Foucault er det makten som bestemmer våre omgivelser og våre virkeligheter blir produsert. Makt er likevel avhengig av et annet aspekt, vitenskap, og disse er gjensidig avhengige av hverandre. Jørgensen og Phillips (2013) bruket et eksempel på dette; dersom vi ser på fenomenet «kriminalitet» kan vi finne flere aspekter ved dette bla. institusjonen «fengsel» har individer som regnes som «kriminelle» og praksiser hvor målet er «resosialisering». Her vil vitenskaper som bla. kriminologi og psykiatri være knyttet til denne maktinstitusjonen (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 23).

3.2 Kritisk diskursanalyse

Fairclough og Wodak (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 73) foreslår fem kriterier for kritisk diskursanalyse. Disse skal beskrive hva som gjør denne formen for analyse unik. Det første punktet er at sosiale og kulturelle prosesser er en del av «lingvistisk-diskursiv karakter». Det

vil blant annet si at våre sosiale praksiser er der man både produserer tekster og der man bruker tekster/fortolker tekster. Dette er med på å konstituere eller grunnlegge våre sosiale identiteter og sosiale relasjoner. I relasjonen mellom produksjon og bruk av tekster foregår en reproduksjon og endringer i kulturen. Her skrives det mye om diskurs i form for tekst og språk, men diskursanalysen omfatter også bilder, og det som er av spesiell interesse er å se på forholdet mellom språk og bilder (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 73). Det andre punktet er at diskurs både er konstituerende og konstituert av den sosiale virkeligheten. Sosial praksis er med på å både grunnlegge sosiale praksiser, men også grunnlagt av sosiale praksiser. Diskurser er også avspeilinger av sosiale praksiser. Fairclough påpeker også mediens betydning i diskursive praksiser. Språket utvikler seg både ved at mennesker har makten til å handle slik at de endrer diskursen, samtidig som språket er sosialt og historisk plassert og er i et motsetningsfullt forhold til andre sosiale aspekter (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 74). Det tredje punktet er at «språkbruk skal analyseres empirisk i den sosiale sammenheng» (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 75). Det vil si at man ikke analyserer teksten i et vakuum hvor teksten er uavhengig av omverdenen og i lys av sosiale aspekter og sammenhenger. Den må analyseres i en større sammenheng fordi språket brukes i sosiale sammenhenger. Det fjerde punktet er at diskurs fungerer ideologisk. Det foreligger ulike maktforhold mellom ulike grupper i samfunnet, og de diskursive praksisen er med på å både endre, opprettholde og reprodusere maktforholdene mellom gruppene. To eksempler på slike grupper er kvinner og menn og fattig og rik. Foucault begrepsapparat med subjekter og agenter blir relevante her ved at aktørene aktive og som utøver makt overfor hverandre. I den kritiske diskursanalysen er forskningsfokuset bestående av to deler. På den ene siden ser man på hvordan diskursive praksiser med på å konstruere verdensbilder, sosiale subjekter og sosiale relasjoner og under de sosiale relasjoner er maktrelasjonene. På den andre siden ser man på diskursive konstruksjoner og hvordan de er med på å «fremme bestemte sosiale gruppers interesser». (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 75) Hvordan disse ulike sosiale relasjonene og maktforholdene opprettholdes altså ulike diskursive praksiser, er av interesse innenfor den kritiske diskursanalysen. Det femte og siste punktet er at man skal ta for seg «kritisk forskning». Det innebærer at den kritiske diskursanalysen er ikke politisk objektiv analyse. Målet med analysen er å avsløre og avdekke maktforhold, og hvordan diskursive praksiser er med på å opprettholde disse (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 76).

3.3 Bilders egenskaper

Njål Skrunes (2010) framhever at både hans erfaringer og tidligere forskning tilsier at lærere og elever foretrekker lærebøker med fargerike bilder og god bruk av illustrasjoner. Det foreligger flere faktorer som er med å påvirke hvordan man tolker ulike bilder bla. «(...) alder, intelligens, sosial og kulturell bakgrunn, spesielle erfaringer, fantasi og forestillingsliv har betydning» (Skrunes, 2010, s. 95). Målet med å ha bilder i lærebøkene er for å få fram spesifikk kunnskap fra ulike kunnskapsområder om både fortid og nåtid. Bildene er med på å si noe om «(...) holdninger, forestillinger og atferd (...) lærebøkene er med å fremme» (Skrunes, 2010, s. 95). Skrunes referer videre til Jaan Mikk som har utarbeidet tre ulike kategorier er med å begrunne bruken av bilder i lærebøker. Den første er at bilder skal være med å skape en følelsesmessig betydning. Dette skal være med å skape motivasjon, oppmerksomhet og skal gjøre at bøkene skal virke både tiltalende og attraktive. Den andre kategorien er at bilder skal ha en lærende og pedagogisk funksjon. De skal være med å skape refleksjon, forståelse og skal være et hjelpemiddel på å huske fagstoffet bedre. Den tredje og siste kategorien er at bilder skal være med å fremme verdier og holdninger (Skrunes, 2010, s. 95).

Geir Winje har undersøkt hvilke kunstbilder som er med i lærebøkene. Han har satt opp tre kriterier for hva som kan legges til grunn for KRL-bøkens bildeutvalg. 1) Bildene bør være representative for religionen de tilhører 2) de skal være mulig å «lese» for elevene 3) de skal ha relevans for KRL planens innhold (Skjelbred, 2003, s. 40). Det kommer fram at bøkene i ulik grad tar hensyn til bildeforbudet i islam og jødedommen (Skjelbred, 2003, s. 40). Han konkluderer med at utvalget når det gjelder hinduistisk, buddhistisk og islamsk kunst kommuniserer at de er «gamle» og «fremmede» i motsetning til kristendommen (Skjelbred, 2003, s. 40).

4 Analyse av lærebøkene

I dette kapitlet blir dataene fra lærebøkene *Religionsboka*, *I Samme Verden* og *Tro og Tanke* presentert. Dataene analyseres i lys av analysekategoriene konflikt- og harmoniperspektiv. Rekkefølgen på analysen av bøkene under hvert tema er først *Religionsboka*, deretter *Tro og Tanke* og til slutt *I Samme Verden*. Grunnen til dette er at da skrives analysen i kronologisk rekkefølge i henhold til bøkene ble skrevet. Først er det dataene fra lærebøkene som blir presentert før det blir tolket ved hjelp av de analytiske perspektivene konflikt- og harmoniperspektiv. De mest fremtredende begrepene som kan være relevante for de analytiske perspektivene blir plassert i tabellen overfor (tabell 1).

4.1 Religionens historiske perspektiver

4.1.1 Islam

I begynnelsen av kapitlet om islam skriver *Religionsboka* om islams historie og de historiske fortellingene om Muhammed. Som en del av den islamske historien skrives det om noen av konfliktene Muhammed møtte på sin tid. Et eksempel på dette er at boken skriver om Muhammed sin flukt fra Mekka til Medina på grunn av at «Motstanden mot Muhammed økte.» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 119). For å ha et økonomisk grunnlag utførte Muhamed razziaer mot andre karavaner. Videre står:

Men samtidig var denne virksomheten en kamp om å vinne herredømme over Mekka og dermed på adgang til helligdommen Kaba. Der var også en kamp for å utbre den nye religionen. Kampen for Allahs sak går foran alle hensyn, også tradisjonelle moralske og religiøse begreper (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 119).

Videre skrives det om den militære virksomheten Muhammed tok for seg, og boken formulerer: «I løpet av de neste ti årene inntok Muhammed Mekka og la gjennom krig og diplomatisk virksomhet store deler av Arabia under seg» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 119). Boken tar deretter for seg «Splittelse av islam etter Muhammed» og skriver om mordet på Ali etter splittelse av den «islamske verden» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 119). I *Tro og Tanke* skrives det også om Muhammeds historie. I forbindelse med dette skrives det om den historiske utbredelsen av islam på Muhammeds tid. Det skrives om at mange ikke godkjente

forkynnelsen til Muhammed om å tilbe én gud og av den grunn måtte Muhammeds tilhengere flykte ettersom de ble forfulgt (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 132). Når Muhammed fikk flere tilhengere, oppsto det krig mellom Mekka og muslimene. Videre står det «Muslimene angrep handelskaravaner på vei til Mekka. Målet var å ta varer og kameler som krigsbytte.» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 132). Dette startet en konflikt mellom mekkanerne og muslimene, en konflikt som muslimene vant med Muhammed som leder. Etter hvert ble Muhammed en militær og politisk leder for Medina. Det var konflikter mellom muslimene og noen jødiske klaner fordi de jødiske klanene ble mistenkt for å alliere seg med motstandere av Muhammed. Følgen av dette var at; «Tre jødiske klaner ble forvist eller utryddet som følge av konflikten (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 132). Det skrives videre om at «I 628 ble det inngått en fredsavtale som skulle vare i ti år.» og at denne avtalen ble brutt etter ett år (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 135). Resultatet ble at Muhammed samlet en overlegen hær og tok over Mekka. I overtakelsen av Mekka ga Muhammed «(...) et tilbud om amnesti til dem som overga seg uten å gjøre motstand, og byen ble overgitt nesten uten krigshandlinger i 630.» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 135). I boken *I Samme Verden* står det et par setninger om Muhammed som «militær leder og hærfører hvor det står om at Muhammed erobret Mekka med hæren sin (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 110).

I *Religionsboka* blir begreper som motstand, krig, splittelse, flukt, razzia, kamp og mord, i *Tro og Tanke* blir ordene konflikt, angrep, forfølgelse, forvisning og utryddelse og *I Samme Verden* brukes erobre i sammenheng med historien om Muhammed. Motstand og flukt er skrevet i sammenheng med at ikke alle støttet Muhammed, og han møtte motstand i sitt liv og virke. Som tidligere skrevet i oppgaven er konfliktperspektivet som brukes i dette prosjektet når religion er «drivkraft og motivasjon» til «politiske og sosiale konflikter», «legitimering av vold- og maktutøvelse» og «legitimering av undertrykking på ulike måter» (Andreassen, 2016, s. 143). Forfølgelsen og motstanden som førte til at Muhammed og hans tilhengere ble drevet på flukt presiseres ikke direkte hva som var drivkraften bak dette, men ettersom det var en reaksjon mot læren til Muhammed kan det tolkes som at den var religiøst motivert vold og undertrykking. I dette tilfellet vil dette kunne tolkes under et konfliktperspektiv, men konflikten er utført av de som ikke støttet Muhammed på hans tid. I historien om Muhammed som erobrer land for å bla. få kontroll over Kaba står det disse kampene var for å spre religionen og det blir skrevet at dette

ville gå over alle hensyn som moralske og religiøse hensyn. Kampen for å spre religionen blir beskrevet som religiøst motivert og legitimeres ved at det er en kamp for Allah. Vi ser i disse utdragene, at det er negative begreper som brukes. Disse begrepene kan tolkes som et konfliktperspektiv i tabellen overfor. Det blir også skrevet om vold- og maktutøvelse, i form av forvisning eller utryddelse, utført mot tre grupper jøder som ble mistenkt for å jobbe mot Muhammed. Dette kan tolkes som religiøst motivert, ettersom volden blir grunnlagt i motstand mot Muhammed under utbredelsen av islam og kan dermed tolkes innenfor et konfliktperspektiv i tabellen overfor. I *Religionsboka* brukes diplomatisk virksomhet i sammenheng med Muhammeds erobring av Arabia (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 119). En definisjon på hva som inngår i diplomatisk virksomhet er: «Diplomati er den virksomheten som en stat utfører for å fremme sine interesser overfor andre land, utenom bruk av krig og vold.» (Lundbo & Bech, 2019). Definisjonen på harmoniperspektiv som brukes i denne oppgaven er en framstilling av religion som fredelig, ikke-voldelig, ikke undertrykker hverken hverandre eller andre grupper og som har «felles interesser» med samfunnet for øvrig. Ved at det blir brukt diplomatisk virksomhet som er en måte å fremme sine interesser for en annen gruppe på en ikke-voldelig måte vil dette kunne tolkes innenfor et harmoniperspektiv i tabellen overfor. Videre forsøkes det å nyansere *Tro og Tanke* med å skrive om «(...) tilbud og amnesti for de som overga seg uten å gjøre motstand (...)» og at Muhammed tok over Medina «(...) nesten uten krigshandlinger (...)» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 135). Ved bruke begrepet amnesti kan dette tolkes som en ikke-voldelig måte å erobre land på og det kan tolkes som felles interesser mellom partene ved at det blir en enighet om å ikke gjøre motstand. Samtidig skrives det at erobringene utførtes nesten uten krigshandlinger. Det er ikke mulig å tolke ut fra dette mengden krigshandlinger det refereres til og ikke hva som var motivasjonen bak konflikten, dermed vil ikke denne kunne tolkes under et konfliktperspektiv. Denne delen er likevel tatt med for å skape et mer nyansert bilde av framstillingene av religionene.

I *Religionsboka* skrives det om siste muslimske kongedømme i Spania falt i 1492 «(...) og de neste årene ble spanske muslimer henrettet og fordrevet fra landet.» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 120). I dette tekstutdraget skrives det om henrettelse og fordrivelse mot spanske muslimer i Spania. Henrettelsene og fordrivelsen blir i dette eksempelet rettet mot muslimer, men det skrives ikke hvem som utførte disse handlingene mot de spanske muslimene.

Det som utelukkes å tas med i diskursen kan er også en viktig del av hvordan diskursen utformes og virkelighetsforståelser skapes (Johannessen , Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 225). I denne delen av boken brukes begrepene henrettet og fordrevet. Ettersom det ikke er avklart hvem som utøver disse handlingene og motivasjonen bak, vil ikke dette kunne tolkes under noen av perspektivene i tabellen overfor. Det er likevel tatt med for å danne et større bilde av framstillingen av islam.

4.1.2 Buddhisme

Kapittelet om buddhisme i *Religionsboka* begynner med å gi en historisk oversikt og begynner med historien om Siddhartha Gautama. Det står «Siddhartha vokste opp i en tid preget av uro, både sosialt, politisk og religiøst.» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 62). Det skrives også om de historiske utfordringene som buddhismen møtte under sin utbredelse i India. Her møtte de motstand først fra hinduismen og senere av muslimske erobrere der «De stengte kloster, ødela buddhastatuer og tvang folk til å omvende seg.» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 86). I ca. år 1000 ble buddhismen en minoritet i India, men hadde allerede på denne tiden hatt mulighet til å spre seg til andre asiatiske land. Buddhismens storhetstid regnes som under keiser Ashoka, det står: «Prinsippet om *ikkevold* og idealet om *respekt* for alt levende går som en rød tråd gjennom disse innskriftene.» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 86). Fremstillingen av buddhismen i *Religionsboka* har flere aspekter ved seg. Det blir brukt begreper som uro, erobrere, stengte kloster, ødeleggelse og tvang i sammenheng med motstanden buddhismen fikk under sin utbredelse i India. Motivasjonen og legitimeringen av vold og maktbruk for de muslimske erobrerne kan tolkes som religiøst motivert ettersom ett av målene som boken påpeker er tvang til omvendelse. Volden og maktbruken innebar ødeleggelse av religiøse statuer, tvang til omvendning og stenging av religiøse templer som kan tolkes som ulike måter å undertrykke buddhistene på. Her blir det brukt begreper som kan knyttes til konflikt. Dette utsnittet kan dermed tolkes innenfor et konfliktperspektiv i tabellen overfor.

Det trekkes også fram to idealer innenfor buddhismen, ikkevold og respekt for alt levende, skal ha blitt sentrale under keiser Ashoka ved at det påpekes også at disse temaene er gjennomgående i innskriftene fra Ashoka. Ikkevold og fredelig er to av begrepene som brukes for å definere et harmoniperspektiv og ikkevold og respekt kan tolkes innenfor disse rammene. Et annet aspekt

ved et harmoniperspektiv et at det skal være felles interesser med samfunnet for øvrig, og i utdraget fra *Religionsboka* står det ingenting som tilsier noe direkte om dette. Samtidig står det at ikkevold og respekt er som en rød tråd i innskriftene fra under keiser Ashoka, dermed kan det tolkes som at dette var felles interesser i samfunnet på den tiden. Derfor kan dette tolkes som et harmoniperspektiv i tabellen overfor.

I boken *I Samme Verden* i delkapittelet om retninger skrives det om keiser Ashoka. Det står at Ashoka ble buddhist, men lot også andre religioner også bli utøvd i sitt rike, selv om buddhismen var dominerende. Det skrives måten Ashoka styrte på blir sett på som et forbilde på hvordan man skal styre den dag i dag (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 213). At keiser Ashoka tillot religionsfrihet kan tolkes som at den ikke undertrykker hverken hverandre eller andre grupper og kan tolkes som at det forelå felles interesser med samfunnet for øvrig for ulike grupper under keiser Ashoka. Det står ikke skrevet direkte om ikke-vold eller buddhismen som fredelig, men utdraget dekker to aspekter ved definisjonen på et harmoniperspektiv. I en vid tolkning av utdraget kan det tolkes at styret under keiser Ashoka var ikke-voldelig og fredelig i kontekst av religionsfriheten ved at det ble akseptert å utøve flere religioner. Dermed vil dette kunne havne under et harmoniperspektiv, ved bruk av en vid tolkning.

Det var ikke noe av relevans i *Tro og Tanke* i sammenheng med historiske perspektiver innenfor buddhismen.

4.1.3 Avslutning og oppsummering

Hovedfunnene innenfor de historiske perspektivene innenfor islam er at det blir i stor grad brukt begreper som kan kobles opp til konflikt slik som motstand, krig, splittelse, flukt, razzia, kamp og mord. Islam blir også framstilt i lys av harmoni ved at bøkene bruker begreper som amnesti og diplomatisk virksomhet. Det ene konfliktperspektivet for foreligger under historiske perspektiver i buddhismen så er det ikke buddhister som utfører konflikthandlingene. Det er muslimer som utfører handlingene og det er buddhister som blir utsatt for volden og konflikten. Buddhismen framstilles også i lys av harmoni ved at begreper som ikkevold og respekt for alt levende blir brukt i sammenheng med keiser Ashoka.

4.2 Kjønn og kjønnsroller

4.2.1 Islam

I *Religionsboka* under delkapittelet om etikk, er det første temaet «Mann og kvinne» hvor det står at «Mannen har rett til å straffe hustruen dersom hun er ulydig.» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 131). Deretter siteres det fra sure 4 hvor det står: «Dem dere frykter ulydighet fra, forman dem og forvis dem til adskilte senger og slå dem» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 131). *Religionsboka* bruker begrepene frykter, straffe hustruen, ulydig, forman dem, forvis dem, slå dem i sammenheng med framstillingen av kjønn og kjønnsroller. Alle begrepene er brukt i sammenheng med at kvinnen er ulydig overfor mannen og i hva mannens rett er overfor kvinner i disse tilfellene. Volden mot ulydige kvinner er legitimert i en religiøs tekst i islam fra Koranen. I dette utdraget kan vi se at religion blir brukt for å legitimere menns voldsbruk mot kvinner, og derfor kan dette tolkes innenfor et konfliktperspektiv i tabellen overfor.

I *Tro og Tanke* er det et delkapittel som heter «Kjønn og kjønnsroller» og første tema som blir tatt opp er «Kjønnsdeling i samfunnet» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 145). Det kommer til uttrykk i siste avsnittet at dette temaet ikke er uten uenigheter og debatter. Kvinners rolle blir problematisert her. Det skrives blant annet om at muslimske feminister kritiserer kjønnsrollene og mener de har blitt tolket lenger og lenger vekk fra Muhammeds tid hvor kvinner hadde flere rettigheter og roller. To av debattene som trekkes frem i sammenheng med kvinners rettigheter er; kvinners rett til å kjøre bil i Saudi-Arabia og kvinnelige imamer (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 146). I denne delen av boken brukes begrepene muslimske feminister, rettigheter og svekkede rettigheter i sammenheng med framstillingen av kjønn og kjønnsroller. Muslimske feminister framstilles som noen som setter søkelyset og problematiserer kjønnsrollemønsteret som foreligger i islam. At det er kvinnelige muslimer som jobber for kvinners rettigheter på en fredelig måte, uten å undertrykke andre samtidig som de fremmer felles interesser for resten av samfunnet (i dette tilfellet spesielt kvinner i samfunnet) kan tolkes inn i et harmoniperspektiv i tabellen overfor.

Det neste teamet som det blir skrevet om er ekteskap og i den sammenheng skrives det om tvangsekteskap, men kun i en setning hvor det kommer fram at tvangsekteskap er forbudt i islam (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 147). Videre er det en tekstboks med fem ulike utdrag fra Koranen som har overskriften «Om forholdet mellom kvinner og menn i islam» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 145). Avslutningsvis etter sitatene er det en oppgave som spør «Hva sier disse tekstene om forholdet mellom kvinner og menn i islam?» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 148). Noen av tekstene som er valgt kan tolkes i lys av at bla. bruk av vold mot kvinner er oppfordret. Her er det særlig interessant å se på sure 4,38 som er en av tekstene i tekstboksen hvor det står:

Menn er kvinners formyndere på grunn av det Gud har utstyrt noen av dere med framfor andre, og på grunn av de utgifter de bærer. Derfor skal rettskafne kvinner være lydige og bevare det som er hemmelig, fordi ønsker det bevart. Dem, fra dem dere frykter oppsetsighet, skal dere formane, gå ikke til sengs med dem, og gi dem stryk. Hvis de er lydige forfølg ikke saken. Gud er opphøyet, - stor. (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 148).

Tro og Tanke bruker begrepene tvangsekteskap, lydig, frykte, formane og gi dem stryk i forbindelse med framstillingen av kjønn og kjønnsroller. Når det gjelder temaet tvangsekteskap kommer det ikke noe mer fram enn at det er forbudt, og det er heller ikke satt i noe større kontekst som handler om dette utenom at det er forbudt i islam. Tekstutdraget fra sure 4,38 er en tekst i stor grad har debattert i norske medier, ettersom det kan tolkes som at det oppfordrer til fysisk straff, det omtales som å gi dem stryk. Det blir ikke fremhevet, drøftet eller diskutert i boken. Som tidligere sett har også *Religionsboka* brukt denne teksten i sin beskrivelse av kjønn og kjønnsroller, og at den kan tolkes inn i tabellen ovenfor og faller derfor innenfor et konfliktperspektiv, ettersom den kan tolkes som at volden er religiøst motivert og legitimeres i en religiøs tekst.

I boken *I Samme Verden* er det et eget delkapittel om kjønn og kjønnsroller hvor det står om forskjeller som foreligger mellom kjønnene i islamsk lære ved at «Gud har skapt kvinner og menn forskjellige» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 132). Disse forskjellene blir beskrevet som at de utfyller hverandre ved at kvinnen har en lydighetsplikt og mannen har en forsørgerplikt. Det blir videre påpekt at kvinners rettigheter historisk sett var radikal ved at

kvinner fikk tildelt rettigheter. Dette blir eksemplifisert med at det er tillat med skilsmisse i islam, men at det tradisjonelt sett er vanskeligere for kvinner enn for menn å skille seg. I de avsluttende avsnittene trekkes det frem utfordringer med kjønnsrollefordelingen i islam og det vises til flere av debattene som har preget norske medier bla. hijabdebatten og debatten om håndhilsning. Det skrives at *kjønnsrollemønstret* har blitt utfordret, bla. gjennom tilgang på internett, hvor *kvinnens rettigheter* diskuteres (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 132). «I mange muslimske samfunn (...)» blir kvinner ofte værende hjemme isolert fra samfunnet, som en konsekvens av at «(...) kvinner og menn skal leve mest mulig adskilt i det offentlige livet.» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 133). Videre trekkes debatten om kvinnelig hodebekledning opp. Det påpekes at kvinners hodeplagg en del av adskillelsesprinsippet og at hvilken type bekledding kvinner bruker varierer ut fra sted. Noen steder blir kvinner sjikanert, undertrykt og forfulgt dersom de ikke er fullt tildekket. Det skrives at dette har vært en debatt de siste ti årene og at dette har vært diskutert både i muslimske land og i vestlige land. Debatten om noen muslimer som ikke ønsker å håndhilse med det motsatte kjønn blir også skrevet om, og at dette regnes som en del av adskillelsesprinsippet. Dette er det kun skrevet om i én setning før den bytter til en annen debatt (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 133). Den siste debatten som trekkes fram er debatten om kjønnslemlestelse for kvinner og omskjæring av gutter. Det blir presisert at kjønnslemlestelse for kvinner ikke er vanlig i islam, men at det blir utført i flere afrikanske land uavhengig av religion. Men det blir også skrevet at det også er noen «Noen muslimske rettslærde har forsvart dette religiøst.» og at dette har ført til at det er «(...) vanskelig å få klare rettsuttalelser som fordømmer denne praksisen.» ettersom rettslærde er «(...) forsiktige med å kritisere hverandre (...)» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 134). Det blir også skrevet at flere muslimske feminister og andre muslimer engasjerer seg i saken. Det skrives at omskjæring av guttebarn blir utført og dette er noe som er vært diskutert i Norge og at det blir begrunnet i Hadith, og ikke i Koranen (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 134).

I Samme Verden bruker begrepene lydighetsplikt, forsørgerplikt, kvinners rettigheter, isolering, adskillelsesprinsippet, kjønnslemlestelse, omskjæring, muslimske feminister, sjikanert, undertrykt og forfulgt. En rød tråd som foreligger i framstillingen av kjønn og kjønnsroller i denne boken er at adskillelsesprinsippet kan være en utfordring når det gjelder kvinners rettigheter. Lydighetsplikt på kvinnens side og forsørgerplikt på mannens side blir beskrevet

som et gjensidig forhold mellom kjønnene. Samtidig trekker boken fram at det foreligger noen utfordringer når det gjelder kjønnsrollemønsteret i islam der kvinners rettigheter blir utfordret. Spesielt at kvinner ofte blir isolert fra samfunnet for øvrig ettersom kjønnene skal leve i stor grad adskilt i det offentlige, som regnes som en del av adskillelsesprinsippet. Kvinners hodebekledning blir også problematisert ved at kvinner blir sjikanert, undertrykt og forfulgt. Både temaet om isolasjon av samfunnet og hodebekledning kan tolkes som at religion kan være drivkraft og motivasjon til undertrykking av muslimske kvinner. Religion kan også tolkes å legitimere maktutøvelse for å undertrykke kvinner ved at kvinner blir sjikanert, undertrykt, forfulgt og i noen tilfeller isolert fra samfunnet på grunn av det som boken framstiller som religiøse regler og framstillinger. Hvem som utøver makten i disse tilfellene, kan tolkes på flere måter. En tolkning kan være at det er menn som utøver makt overfor kvinner ved at kvinner har en lydighetsplikt overfor menn. En annen tolkning kan være muslimske land utøver makt når det skrives at det er noen steder hvor kvinner blir sjikanert, undertrykt og forfulgt ved å ikke være fult tildekket. Uansett hvem som utøver makten, er det noen som har makten til å utføre undertrykkingen. Derfor kan dette tolkes inn i et konfliktperspektiv i tabellen overfor. Avslutningsvis skrives det om kjønnslemlestelse og omskjæring. Det blir påpekt i boken at kjønnslemlestelse og omskjæring ikke er vanlig å utføre på kvinner i islam og at det er mer kulturelt betinget. Mens kjønnslemlestelse og omskjæring av guttebarn er vanligere, presiseres det at foreligger uenigheter innad i islam ved at noen muslimske lærde forsvare praksisen religiøst, mens andre mener det ikke kan forsvares religiøst. Det er vanskelig å tolke dette inn i tabellen overfor i harmoni- eller konfliktperspektiv. Grunnen til dette er at kjønnslemlestelse og omskjæring vanskelig kan anses som en «politiske og sosiale konflikter» og at det er med på «legitimering av vold- og maktutøvelse» og heller ikke religion som fredelig, ikke-voldelig, ikke undertrykker hverken hverandre eller andre grupper og som har «felles interesser» med samfunnet for øvrig. Likevel er valget om å skive om dette innenfor kapittelet om islam være med å forme diskursen i sin helhet om islam. Når det er flere aspekter av religionen som virker fremmed kan også føre til at elevene vil oppleve en distansering til religionen.

4.2.2 Buddhisme

I *Religionsboka* under temaet «Samliv og kvinners rolle» skrives det om kjønn og kjønnsroller i buddhismen (Gaarder, Hellern, & Notaker, 1997, s. 76). Her skrives det om at det vanligvis

anses som negativt å bli gjenfødt som kvinne som og positivt å bli gjenfødt som mann. Samtidig står det at kvinner anses som høyt respekterte i flere buddhistiske land og at mannen skal vise respekt for kvinner som gjør husarbeid. Det står: «Mange mener at en kvinne ikke kan oppnå nirvana før hun er blitt gjenfødt som en mann, mens andre viser til at kvinner nådde dette stadiet mens Buddha selv levde.» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 76). Senere i kapitlet skrives det om at er lang færre nonneordner enn munkeordener og at de sørlige buddhistiske landene er en vanlig oppfatning at kvinner ikke kan oppnå oppvåkning, og må håpe å bli født som munk i sitt neste liv (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 81). I *Tro og Tanke*, delkapitlet «Theravada- de eldste lære» skrives det: «ifølge theravada er det så krevende å oppnå nirvana at det bare er munkesom kan bli frelst» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 106). Videre skrives det om at det tidligere har vært ordinasjon av nonner innenfor theravada som ikke utførtes lenger, men nå prøves det å gjenopprette denne tradisjonen igjen.

I boken *I Samme Verden* under delkapitlet «Sentrale trekk», skrives det at det først kun var menn som var ordinert, før Buddha motvillig også godkjente kvinnelige ordner (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 200). Videre skrives det om kvinner og menn i sammenheng med oppvåkning, og at de fleste innenfor theravada-retningen tenker at det er kunne mannlige munkesom kan oppnå opplysning. Det står «Denne ideen viser at menn har en høyere status enn kvinner.» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 213). Det blir skrevet at kvinner ikke regnes som nonner selv om de også lever like liv som munkene i klostrene (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 213). Det trekkes også fram utfordringer i ved ordinering av kvinner i forhold til menn. Først om det historiske perspektivet på kjønnsroller, hvor Buddha selv var mann, og det var også hans disipler. Det var ikke før i et senere stadium av Buddhas liv kvinner fikk lov til å ordineres, noe som hendte etter at Buddhas stemor overtalte han til å opprette en kvinnelig orden. Denne kvinnelige ordenen skulle likevel ha noen begrensinger, som at nonner skulle følge åtte strengere regler enn munkene. Her trekkes eksempelet om at nonner er underordnet munkene, og i opptog må nonnene alltid gå bak munkene. Det presiseres også at i den buddhistiske retningen theravada er det en pågående diskusjon om kvinner kan oppnå nirvana. Videre skrives det om at det de fleste tekster buddhismen er både skrevet av menn og er rettet mot menn. Det finnes ett unntak, tekstsamlingen Therigatha som betyr «Søstrenes sanger» hvor det er en tilsvarende teks for menn, Theragatha som betyr «Brødrenes sanger».

Dette er tidlige tekster og de viser at både kvinner og menn opplevde åndelige oppvåkninger. Avslutningsvis står det at i dag er flere retninger som ikke gir full ordinasjon av kvinner som nonner. Det er likevel noen retninger som gir full ordinasjon, kinesiske, vietnamesiske og koreanske retningene er blant disse, og dermed velger flere kvinner å ordinere seg i disse retningene. Det er fortsatt diskusjoner i noen retninger om full ordinasjon av kvinner skal bli gjenopprettet, og den tibetanske retningen trekkes fram som en retningene som ikke ønsker å gjøre dette uten videre (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 219).

I *Religionsboka* og *Tro og Tanke* skrives det om at mange mener at kvinner ikke kan oppnå oppvåkning, og må vente til å bli gjenfødt som mann. Det som står skrevet, har ikke en ordlyd som kan tolkes at det foreligger en sosial eller politisk konflikt når det gjelder kjønnsroller i buddhismen. Boken *I Samme Verden* bruker begrepene menn har høyere status, nonner er underordnet munkene, ordinasjon av kvinner når det skrives om kjønn og kjønnsroller. I likhet med *Religionsboka* og *Tro og Tanke* er det kvinners rolle både når det gjelder oppvåkning, og når det gjelder ordinerer for nonner. Det blir *I Samme Verden* nyansert og noen av grunnene til at disse reglene foreligger, fra Buddhas tid hvor han i utgangspunktet ikke ønsket å ordinere kvinner og at tekster er hovedsakelig skrevet av menn og til menn, og hvordan reglene fungerer i praksis, at nonner alltid er underordnet munkene og må derfor gå bak dem i opptog og at det foreligger tekster som er skrevet for kvinner.

Om det foreligger legitimering av vold- eller maktutøvelse i buddhistiske land hvor det foreligger strukturer hvor menn blir ansett som bedre enn kvinner kommer ikke klart fram i framstillingene. Det kommer klart fram at det foreligger slike strukturer, men at de blir brukt til å utøve makt eller vold kommer ikke klart fram. Det kan tolkes som at religion er med på å legitimere undertrykking av kvinner ved at det blir ansett som bedre å være mann enn kvinne. Men igjen så står det ikke klart i bøkene at kvinner blir undertrykt, kun at disse strukturene foreligger. Samtidig skrives det at kvinner i mange buddhistiske land anses som høyt respekterte i *Religionsboka*. Ordlyden i bøkene gir dermed ikke rom for å tolke dette inn i tabellen på hverken et konfliktperspektiv eller et harmoniperspektiv. Selv om det ikke er mulig å sette inn i tabellen, så ser vi at det foreligger en klar rød tråd som utgjør en diskurs om at kvinner blir i

stor grad ansett som noe mer negativ enn menn i henhold til både frelse og ordinerings i buddhismen. Disse framstillingene er med på å danne et helhetsbilde av religionen.

4.2.3 Avslutning og oppsummering

I framstillingene av islam ser vi at det gjennomgående temaet i kjønn og kjønnsroller om at har menns rett til å utøve voldelige handlinger mot kvinner dersom kvinnen er ulydig. Både *Religionsboka* og *Tro og Tanke* trekker fram sure 4 fra Koranen som omhandler å gi kvinnen stryk. *I Samme Verden* har en rød tråd som er *adskillelesprinsippet*, hvor kvinners rettigheter i islam blir problematisert. Innenfor islam kan læreboktekstene bli tolket både inn i et konfliktperspektiv og harmoniperspektiv i tabellen overfor. I framstillingene av buddhismen ser vi at et gjennomgående tema som problematiseres i sammenheng med kjønn og kjønnsroller er kvinners rett til å ordineres og om kvinner kan oppnå frelse og nirvana. Framstillingen av buddhismen kunne ikke tolkes inn i tabellen, men det foreligger likevel klare linjer i lærebøkene i framstillingene om kjønn og kjønnsroller som er at det er mer negativt å være kvinner enn menn.

4.3 Ekstremisme, terrorisme og konflikt

4.3.1 Islam

I *Religionsboka* skrives det om «Islam i Vesten» og det er skrevet om når og hvordan muslimer har kommet til vest- Europa. Det skrives om Black Muslims, som beskrives som en spesiell form for islam i vesten (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 149) som ble grunnlagt i USA som en militant politisk bevegelse hvor lederen, Malcom Little, ble myrdet. «Black Muslims avviser all form for integrasjon i det hvite samfunnet» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 149). «En rekke muslimske og lærde muslimer støtter de tankene som er slått fast i FNs menneskerettighetserklæring. Noen mener de er helt i pakt med islams idealer.» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 133). I denne delen av boken brukes begrepene militant politisk bevegelse, avviser all form for integrasjon i det hvite samfunnet, spesiell form for islam og FNs menneskerettighetserklæring. Det kan tolkes som at islam er drivkraft og motivasjon til politiske og sosiale konflikter ved at det er skrevet om at denne gruppen er en militant politisk bevegelse som avviser all form for integrasjon i det hvite samfunnet. En konsekvens av dette

kan være at religion er med på å legitimere undertrykking av mennesker i det hvite samfunnet. Ut fra denne tolkningen kan denne delen av oppgaven tolkes under et konfliktperspektiv i tabellen overfor. Det er også skrevet om at det er muslimer som mener at islam er i samsvar med FNs menneskerettighetserklæring. Det er ikke skrevet stort på dette punktet som gjør det vanskelig å kunne tolke det under noen av perspektivene i tabellen overfor, men er tatt med for å vise et større bilde av framstillingen av religionene.

I *Tro og Tanke* skrives det om ekstremisme, terrorisme og konflikt under delkapittelet «Ulike former for islam» der det er en tekstbok om «Sunni og sjia i Irak» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 140). Der står det skrevet om Irak under Saddam Husseins styre der sjiamuslimer ble undertrykt. Det blir presisert at det ikke var en islamsk stat eller et islamsk parti som ledet landet, men at mange av personene som ledet landet var sunnimuslimer. Det står:

Dette er en viktig bakgrunn for de spenningene som kom til overflaten etter at det gamle regimet ble styrtet i 2003, og som stadig kommer til uttrykk i nye voldshandlinger. Konfliktene har altså ikke sine røtter i motsetninger mellom læren i de to islamske retningene. Likevel har begge gruppene opplevd terrorangrep mot sine hellige steder og dermed er konflikten blitt knyttet til religionen. Jo mer bitter og voldspreget en konflikt blir, desto mer sannsynlig er det at den også får en religiøs karakter, selv om de viktigste årsakene ikke er religiøs (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 140).

Lærebokforfatterne skriver om konflikten i Irak på en måte som forklarer at det ikke alltid er religion som er grunnen til konflikter, selv om det kan virke slik på overflaten. Det blir også forklart til hvordan disse konfliktene har fått en religiøs karakter, ved at hellige steder har vært et mål for terroristiske angrep. De underliggende problemene som ligger til grunn for det terroristiske angrepet blir ikke alltid belyst på (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 140). I denne delen av boken brukes begrepene undertrykt, voldshandlinger og terrorangrep. Om religion er drivkraft og motivasjon til konfliktene som foregikk i Irak beror på tolkning. I sitatet over påpekes det at konfliktene får mer en religiøs karakter ettersom blant annet blir begått terrorhandlinger på hellige steder. Det står også at de viktigste årsakene ikke er religiøse, det kan tolkes som at noen av årsakene er religiøse. Samtidig påpekes det at konfliktene får religiøs karakter etter hvert som konfliktene eskalerer, som kan tolkes som at

religion kan, etter hvert som konflikten eskalerer, fungere som motivasjon for konflikten blant andre grunner. Da vil deler av legitimeringen av vold, maktutøvelsen og undertrykkingen være begrunnet i religion. Hovedpoenget i teksten overfor er at religion i utgangspunktet har en liten plass når det gjelder grunnene til konflikten i Irak. Derfor kan kun deler av det som blir skrevet tolkes inn i et konfliktperspektiv i tabellen overfor.

Ett av de neste temaene som blir tatt opp i delkapittelet «Ulike former for islam» er «Islamisme og modernisme» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 143). Det er skrevet at det er flere organisasjoner som har tatt utgangspunkt i islamisme. To organisasjoner blir nevnt, Det muslimske brorskapet, og Det islamske partiet. Det står; «Det muslimske brorskapet ble dannet i opposisjon til myndighetene, for eksempel i Syria og i Egypt, og har i lange perioder vært forbudt som bevegelse og politisk parti.» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 143). Videre står det om en av lederne i Det muslimske brorskapet, Sayyid Qutb, ble henrettet etter å ha vært i fengsel i flere år hvor han skrev boken *Milepæler* som er et viktig islamistisk krigsskrift (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 143). Det skrives at ideologien som blir presentert i denne boken legitimer bruken av *vold* i muslimsk styre hvor det er mennesker som ikke vil underlegge seg den islamske loven. Det presiseres at det er en slik tankegang som ble brukt f.eks. i drapet på Egypts president i 1981 og er det er lett for moderne islamister å bruke i terrorhandlinger. Eksempelet som brukes som en moderne islamist som har utført terrorhandlinger er Osama bin Laden. Videre nyanseres islamisme ved å påpeke at det er en splittelse innenfor islamisme når det gjelder synet på bruken av terror og vold. Det skrives at det «Noen mente at islams idealer skulle fremmes gjennom fredelige prosesser (...)» hvor det videre eksemplifiseres med at Det muslimske brorskap tok avstand fra terror og vold etter drapet på Egypts president i 1981 og det er islamistiske grupper som mener at ideologien som bruker terror og vold er den riktige (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 144). I denne delen av boken brukes begreper som drap, krigsskrift, terrorhandlinger, terror og vold. Når den islamske loven blir brukt for å legitimere både terrorhandlinger og drapet på Egypts president, er religion med på å legitimere vold-, maktutøvelse og undertrykking. I disse eksemplene brukes den islamske loven både som drivkraft og motivasjon til konflikt, i disse tilfellene hovedsakelig politiske konflikter. Dette kan tolkes inn i konfliktperspektivet i tabellen overfor. Det blir også brukt begreper som fredelige prosesser og at noen islamistiske grupper tar avstand fra vold, terror og drapet på Egypts president. Her blir religion (i form av grupper

islamister) framstilt som ikke-voldelig, fredelig og som ikke undertrykker andre grupper og heller ikke hverandre. Ved å ta avstand fra vold og terror kan dette tolkes som at det er også felles interesser med samfunnet for øvrig. Derfor kan vi plassere dette under et harmoniperspektiv i tabellen overfor.

Videre står det skrevet om modernistene, og at de mener at islamistene «(...) ikke bare feiltolker islam, men at de forvrenger islam og at ytterste konsekvens er islams fiender» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 144). Det står: «Modernistene taler for en form for islam som kan tilpasses til det moderne samfunnet og dets verdier, som demokrati, likestilling og menneskerettigheter» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 144). Modernistene blir beskrevet her som en motsetning til islamismen. Dette avsnittet avsluttes med at det står om at det er vanskelig for mange framstående modernister å leve i land hvor majoriteten av befolkningen er muslimer, og av den grunn har mange av disse modernistene flyttet til vesten. Ved at lærebokforfatterne velger å ta med forskjellen mellom hva som er muslimsk og hva som er islamsk som en del av tekstene om islamisme/modernisme. Det virker å ha som hensikt å si at muslimer kan gjøre alle slags handlinger, deriblant terrorhandling, men at handlingene ikke er islamske, altså i tråd med islams lære. Denne tekstboksen er med på å vise at selv om det er enkeltmennesker eller enkelte grupper som utfører vold og terror, vil ikke det si at islam i seg selv og andre muslimer er med på å legitimere slike handlinger. Dette er med å påvirke diskursen av islam, på en måte hvor diskursen ikke blir lenger svart hvit, men at den blir i større grad farget av at det er forskjeller innen islam også. I denne delen av boken brukes begrepene demokrati, likestilling og menneskerettigheter. Det skrives at modernistene står for moderne verdier, og eksemplene som brukes er demokrati, likestilling og menneskerettigheter. Samtidig som det påpekes at mange modernister heller flytter til vesten på grunn av at det er vanskelig for mange å leve i muslimske land. Dette gir rom for en diskurs som preges av framstillingen om at *vesten* er moderne og står for disse verdiene, mens muslimske land ikke er moderne og står imot disse verdiene. Om dette havner inn under tabellen overfor, er opp til tolking. I denne delen av boken skrives det om én gruppe muslimer, altså modernistene og at de står for demokrati, likestilling og menneskerettigheter. I disse begrepene kan det tolkes som et det er en implisitt forståelse for at religion er for fred, ikkevold og imot undertrykking. Her påpekes det også at de har felles interesser, spesielt med de vestlige landene. Dette kan dermed plasseres under et harmoniperspektiv i tabellen overfor.

Videre står det skrevet om hva målene med terrorhandlinger er både i muslimske regimer og i vestlige mål. Her står det: «Selv om mange islamistiske terrorhandlinger har rammet ikke-muslimer, er det et klart mål for angrepene å svekke og styrte muslimske regimer som etter islamistenes mening står i veien for innføring av sharia og etablering av en islamsk stat.» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 145). Bokens forklaring på hvorfor islamister har hatt vestlige mål, er vestlig støtte til muslimske regimer hvor det har vært som mål å omvende til islamistiske regimer. Tre eksempler gis på terrorangrep i vesten som har vært på dette grunnlaget, det første er angrepet i New York i 2001 hvor grunnen var USA sin innblanding i Midtøsten-politikk, det andre og tredje eksempelet er angrepet i Madrid og London var på grunn av Spanias og Storbritannias innblanding i krigen i Irak, og fjerde eksempelet er terrorangrepet i Nairobi som begrunnes med Kenyas innblanding i Somalia (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 145). I denne delen av boken brukes begrepene terrorhandlinger, angrep, terrorangrep, svekke og styrte muslimske regimer og krig. Det skrives om terrorhandlinger som utføres for å svekke og styrte regimer for å etablere sharia og en islamsk stat. Boken skriver at noen av konfliktene starter ved at vestlige land som har vært politisk innblandet i konflikter i muslimske land, og at en konsekvens av dette er terrorhandlinger mot vestlige land. Dette kan tolkes som at religion er motivasjon og drivkraft politiske konflikt. Å styrte regimer som ikke står for det samme som disse gruppene og terrorhandlinger på samme grunnlag, kan tolkes som vold- og maktutøvelse som legitimeres ved religion ved at det de islamistiske gruppene ønsker å etablere religiøse regler og regimer. Etter denne tolkingen kan vi plassere innholdet i denne delen av boken under et konfliktperspektiv i tabellen overfor.

I det følgende skrives det om hvordan islamister rettferdiggjør sine handlinger og hvordan muslimske lærde tolker tekstene når det gjelder terror. Det står:

«Terroristene ser ut til å regne med at de kjemper en krig for islams sak som rettferdiggjør bruk av alle midler. Tekster og taler tyder på at de ser seg selv som martyrer som vil gå rett til paradiset fordi de har gitt sitt liv for Allahs sak.» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 145).

Det står at muslimske lærde ikke er enig med denne tolkningen av tekstene. De mener at islam ikke rettferdiggjør terror mot uskyldige og at «(...) bruk av ild og krigsvåpen er helt forbudt.» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 145). Avslutningsvis skrives det om radikaliseringsprosessen av norske muslimer hvor det skrives om norske muslimer som har vært med i terrorrelaterte handlinger. Det skrives om tre norske muslimer som har blitt dømt for å ha utført terrorplanlegging, noen norske muslimer har reist til utlandet, Afghanistan og Syria, for å kjempe jihad og at en norsk-somalisk muslim var mistenkt for å ha deltatt i terrorangrepet i Nairobi i 2013. «Disse eksemplene har ført til en debatt om radikaliseringsprosessen av norske muslimer.» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 145). I denne delen av boken brukes begrepene terrorister, krig, martyr, radikaliseringsprosessen, terrorrelaterte handlinger, terrorplanlegging, kjempe jihad og terrorangrep. Det skrives om hvordan terrorister rettferdiggjør sine handlinger ved at de mener at de kjemper for islams sak, og det legitimerer bruk av alle midler. Religiøse tekster og at de kjemper islamsk sak er med å legitimere terroristenes handlinger, og kan tolkes som at religion er drivkraft og motivasjon til konflikter. Ettersom de legitimerer alle midler for oppnå sine mål, er det også med å legitimere vold- og maktutøvelse og understykking på ulike måter. Denne delen av boken kan tolkes som et konfliktperspektiv i tabellen over. Avslutningsvis skrives det om radikalisererte nordmenn som vært involvert i å kjempe jihad, vært en del av terrorplanlegging og vært med i andre terrorrelaterte handlinger. Det skrives ikke direkte at de radikalisererte nordmennene bruker religion for å legitimere sine handlinger. Ettersom det er skrevet i sammenheng med andre grupper som bruker religion for å legitimere sine handlinger, er det nærliggende å tolke at handlingene til de radikalisererte nordmennene. Det blir brukt begrepet radikaliseringsprosessen, og regjeringen har definert begrepet som at «**Radikalisering** er prosessen der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå sine politiske mål. Radikaliseringsprosesser kan skje innenfor alle typer livssyn, politiske retninger og ideologier.» (Regjeringen.no, 2019). Ettersom det er skrevet om radikalisererte muslimer i boken kan det tolkes som at de «(...) i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå sine politiske mål.» innenfor livssyn, og kan tolkes over til gjelde radikale muslimer (Regjeringen.no, 2019). Da er det mulig å tolke at religion er drivkraft og motivasjon til konflikter, som terrorrelaterte handlinger, kjempe jihad og terrorplanlegging, hvor vold- og maktutøvelse blir legitimert for å undertrykke andre. Ut fra denne tolkningen vil denne delen av boken havne under konfliktperspektiv i tabellen overfor.

Under temaet «Islamisme og modernisme» er det et bilde i en tekstboks, bildet er av tvillingtårnene i New York i det to fly har flydd inn i dem (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 144). Bildeteksten er: «Attentatet på tvillingtårnene i World Trade Center i New York 11. september 2001 er ett eksempel på islamistisk motivert terror» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 144). Det er også en tekst ved siden av bildet hvor det er listet opp syv forskjellige terrorangrep utført av islamistiske grupper i de siste ti årene. Angrepene som blir listet opp er drapet på Egypts president i 1981, drap av sveitsiske turister i Egypt i 1997, attentatet i New York i 2001, bombeangrepet i Madrid i 2004, bombeangrepet i London i 2005, bombeangrep i Bali i 2002 og 2005 og terrorangrepet i Nairobi i 2013 (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 144). I denne delen av boken brukes begrepene attentat, islamistisk motivert terror, terrorangrep, bombeangrep og det er valgt å ta med et bilde av terrorhandlingen i New York i 2001. Det står skrevet at alle angrepene i tekstboksen skrives i sammenheng med islamistisk motivert terror. Det kan tolkes som at religion er motivasjon og drivkraft for terrorangrepene, og er med på å legitimere volds- og maktbruk. I eksemplene på terrorangrep som er gitt i tekstboksen så begrunnes de med politisk konflikter og involvering av andre land inn i disse. Dette kan tolkes som at de politiske konflikter dreier seg som. Ettersom det er skrevet om islamistisk motiverte terrorangrep kan disse angrepene tolkes som at religion legitimerer undertrykking på ulike måter. Ut fra disse tolkningene kan vi plassere denne delen av boken under konfliktperspektivet i tabellen overfor.

I boken *I Samme Verden* i delkapittelet «Islamisme» skrives det om «Synet på demokrati» der det står om radikale islamister og moderate islamister (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127). Her står det «radikale islamister er antidemokratiske, konfliktorienterte og revolusjonære.» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127). De radikale islamistene, skrives det, er både knyttet til terror og vold og trekker fram al-Qaida med en kobling til Osama bin Laden og Den islamske staten (IS) som to eksempler på dette. Videre står det at disse gruppene er ansvarlig for flere terrorangrep, og det presiseres at disse angrepene har vært mot muslimske land og Vesten. Terrorangrepet i USA blir nevnt, og det blir gjort i forbindelse med al-Qaida, og blir kun nevnt i én setning som et av de mest kjente angrepene utført av denne gruppen (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127). I denne delen av *I Samme Verden* brukes begrepene radikale islamister, konfliktorienterte, antidemokratiske, revolusjonære, terror, vold og terrorangrep. Det er skrevet om at personene som utfører disse terrorangrepene,

er konfliktorienterte og utfører volden er radikale islamister. Ettersom det er valgt å bruke begrepet islamister kan dette tolkes som at religion er drivkraft og motivasjon til politiske konflikter. Religion brukes også for å legitimere vold- og maktutøvelse, og undertrykking på ulike måter. Dette faller dermed under et konfliktperspektiv i tabellen overfor.

Videre står det om IS som tok over store deler av både Syria og Irak og rekrutterte fremmedkrigere som fra flere land og utførte «terrorangrep både i Midtøsten, Europa og Nord-Afrika» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127). Dette avsnittet avsluttes med at IS ble nedkjempet militært i 2017 både i Syria og Irak (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127). I det neste avsnittet står det skrevet om jihad. Det skrives at begrepet jihad har to betydninger innen islam; store jihad som beskrives som «den enkeltes kamp mot det onde i seg selv» og lille jihad som beskrives som «en væpnet kamp mot islams fiender» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127). Det skrives at noen grupper tolker dette også som bruk av vold mot sivile, men at «dette går på tvers av tradisjonell sharialovgivning» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127). Det skrives også om selvmord. Her står det at det «tradisjonelt har blitt fordømt» men at det er likevel terrorgrupper som mener at selvmord blir ansett som en ærefull handling og utfører selvmordsaksjoner på grunnlag av dette (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127). I denne delen av boken brukes begrepene fremmedkrigere, terrorangrep, nedkjempet militært, jihad, lille jihad, store jihad, vold mot sivile, selvmord og selvmordsaksjoner. Alle disse delene er med å danne en fremstilling av islam i lys av konflikt. Grunnen til at også delen om IS er likevel valgt å tas med i denne delen av prosjektet er at det er med å lage et helhetsbilde og en diskurs om islam som blir igjen framstilt i sammenheng i konflikt. I denne analysen er temaet jihad og selvmord av størst relevans og er emne for tolkning i det følgende. Lille jihad beskrives som «en væpnet kamp mot islams fiender» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127) og dette er skrevet i sammenheng med vold mot sivile og selvmordaksjoner. Alle disse konfliktene kan tolkes som har drivkraft i religion og er med på legitimere vold, bla. mot sivile. Måten lille jihad og selvmordaksjoner blir beskrevet kan tolkes som at dersom islam har fiender kan vold og makt brukes og legitimere undertrykking og bruk av terror, så lenge det er for islams sak. Delen om lille jihad og selvmord kan tolkes inn i et konfliktperspektiv i tabellen overfor.

Videre står det: «Det er ikke minst slike terrorangrep [terrorangrep mot vestlige sivilsamfunn] som har gitt disse gruppene [radikale islamistiske grupperinger] plass i mediene, selv om disse ikke er representative for muslimer» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 129). Dette er første gang i kapittelet det står skrevet om medienes påvirkning på synet på islam. Som vi har sett i stor del av den tidligere forskningen, som det er skrevet om tidligere i oppgaven, har nettopp mediene en vesentlig betydning på danne holdninger og er med på å forme synet til folk på islam. Læreboka skriver likevel kun én setning om dette i løpet av kapittelet om islam.

4.3.2 Buddhisme

I *Religionsboka* skrives det om «Tibetansk buddhisme» det det står om okkupasjonen Kina gjorde av Tibet i 1951 hvor Kina brukte militærmakt for å få kontroll (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 83). Noen av konsekvensene av dette var at Dalai-Lama og mer enn 100 000 tibetanere flyktet ut av landet og på den måten spredte den tibetanske buddhismen seg ut til disse landene. Det skrives avslutningsvis at Dalai-lama fikk tildelt nobles fredspris i 1989 etter hans fredelige arbeid mot den kinesiske okkupasjonen (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 84). I denne delen av boken brukes begrepene okkupasjon, militærmakt, flyktet, nobles fredspris og fredelige arbeid. Konflikten som omtales her er Kinas okkupasjon av Tibet. Det blir ikke skrevet om hva drivkraften eller motivasjonen til okkupasjonen var, av den grunn vil det ikke kunne tolkes under noen av perspektivene i tabellen overfor. Det skrives også om Dalai- Lama og hans fredelige arbeid som førte til at han fikk nobels fredspris. Dalai- Lama er en sentral religiøs person i buddhismen. Dette kan ikke tolkes under noen av perspektivene overfor, ettersom det ikke står at det religionen som er grunnen til de fredelige handlingene som gjorde at han vant prisen. Denne delen er likevel tatt med for å danne et helhetsbilde av hvordan buddhismen blir presentert i læreboken.

I *Tro og Tanke* i kapittelet «Buddhismens hovedretninger» og delkapittelet; «Buddhistisk misjon» står det om hvordan buddhismen spredte seg (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 105). Buddha- statuene i Bamyán, Afghanistan, blir nevnt i forbindelse med at de ble ødelagt av Taliban-regimet i 2001 (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 105). Videre er det en tekstboks med tittelen «Dalai Lama» i delkapittelet «Mahayana- den store vognen» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 106). Her skrives det bla. om at

Dalai Lama har levd i eksil i India siden 1959 som en konsekvens av Kinas okkupasjon av Tibet. I en tekstboks med overskriften «Dalai Lama» står det at «Det er stor spenning knyttet til hvordan forholdet mellom tibetanske buddhister og Kina blir etter at den nåværende Dalai Lama, Tenzin Gyatso, er borte.» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 107). I denne delen av boken brukes begrepene ødeleggelse, eksil, okkupasjon og spenning. Det er skrevet om bombingene av religiøse statuer i Afghanistan der bombingene ble utført av Taliban. Hva som var drivkraften og motivasjonen til bombingene er det ikke skrevet om, og derfor er det vanskelig å kunne tolke dette under noen av perspektivene i tabellen overfor. Det skrives også om spenninger mellom tibetanske buddhister og Kina etter eksilet til Dalai Lama etter Kinas okkupasjon av Tibet. Her står det ikke hva motivasjonen for okkupasjonen var og vil derfor ikke kunne tolkes under noen av perspektivene overfor. Disse delene er likevel tatt med, ettersom det er med å danne et helhetlig bilde av framstillingen av buddhismen ved at konflikter blir nevnt i kapittelet om buddhismen.

I boken *I Samme Verden* står det at i utgangspunktet så mente Buddha at «alle mennesker var likeverdige uavhengig av rase, kjønn og sosial status» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 103). Samtidig skrives det om at dette i praksis ikke alltid er tilfellet, ettersom det finnes både diskriminering og brudd på menneskerettighetene innenfor buddhismen, hvor det trekkes fram to eksempler. Det første er Sri Lanka og det andre er Myanmar hvor det begge stedene er det et flertall av buddhister hvor minoritetsgrupper blir undertrykt. Tamilene (som er i all hovedsak hinduer og katolikker) i Sri Lanka har over lenger tid lidd. Rohingya (som er hovedsakelig muslimer) har lidd i Myanmar av «diskriminering og forfølgelse fra den buddhistiske majoriteten» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 103). I det følgende skrives det om hvordan buddhisme har vært en del av fredsarbeid og trekker fram to personer som eksempler, munken Thich Nhat Hanh trekkes fram som en person som har vært viktig i fredsarbeid og sosialt engasjement. Dalai Lama som fikk nobels fredspris for sitt ikkevoldsarbeid og «vilje til forsoning i kampen for Tibets frigjøring» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 203). Denne delen av boken brukes begrepene diskriminering, brudd på menneskerettighetene, undertrykt, lidd, forfølgelse, fredsarbeid, sosialt engasjement, nobels fredspris, ikkevoldsarbeid, forsoning og frigjøring. Flere konfliktfylte aspekter trekkes fram slik som undertrykkelse og diskriminering av minoritetsgrupper, som er brudd på menneskerettighetene, i land hvor det er en buddhistisk majoritet. Men det blir ikke skrevet noe

om at det er religion som er motivasjonen til konfliktene, eller at religion er med på å legitimere undertrykkningen og diskrimineringen. Det blir kun nevnt at det er et buddhistisk flertall i de områdene disse hendelsene skjer. Av den grunn vil det ikke være mulig å tolke denne delen i noen av perspektivene i tabellen overfor. Denne delen er valgt å tas med for å få et helhetlig bilde og sammenlikningsgrunnlag i framstillingen av buddhismen og islam. Avslutningsvis skrives det om hvordan buddhismen har vært en del av fredelig arbeid og trekker fram to eksempler hvor fredsarbeid, sosialt engasjement, fredsprisen, ikkevoldsarbeid, forsoning og frigjøring brukes i beskrivelsen. Det kan tolkes som at buddhismen er fredelig, ikkevoldelig som har felles interesser for samfunnet som ikke undertrykker. Denne delen av boken kan herved tolkes under et harmoniperspektiv i tabellen overfor.

4.3.3 Avslutning og oppsummering

Tro og Tanke har i stor grad konfliktstoff i sin framstilling av islam og tar opp i flere anledninger opp terror og vold i sin framstilling av islam, og er boken med mest konfliktstoff i denne delen av prosjektet. Her er det valgt å trekke frem en rekke terrorangrep gjort av ekstreme religiøse grupper og har også valgt å ta med et bilde av terrorangrepet i USA i 2001. *I Samme Verden* settes det fokus på terrorisme, radikale islamister og jihad. Det er ikke stor fokus på angrepet i USA i 2001, og blir kun nevnt en gang. *Religionsboka* hadde ikke noe av relevans i denne delen av prosjektet, og bruker ikke begrepene terrorisme eller islamisme i kapitlet om islam.

Framstillingene i buddhismen er i stor grad lik i alle tre bøkene. De er preget av både konflikt og harmoni. En del av det som anses som konfliktstoff er konflikter mot buddhister og ikke utført av buddhister, eller så er det skrevet i en form hvor konfliktene har skjedd i områder med buddhistisk majoritet og ikke med grunnlag i religionen. Det blir også i stor grad etter konfliktstoff skrevet om fredsarbeid hvor Dalai- Lama blir trukket fram som eksempel.

4.4 Religiøse regler og lære

4.4.1 Islam

I *Religionsboka* er det en tekstboks med overskriften «Hadith om mange temaer» hvor har lærebokforfatterne valgt ut fire sitater med ulike temaer fra hadith (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 124). Det første handler å komme til paradiset uten kunnskap om Gud, det andre om arv av vantro, det tredje om tre unntak til forbudet mot henrettelse mot muslimer, og den fjerde handler om renselse av hender. Her finner vi en stor kontrast mellom temaene som blir valgt som eksempler på tekster i hadith, spesielt den tredje i kontrast mot de tre andre hvor det står; «Profeten sa: -forbudet mot å henrette en muslim har tre unntak: ekteskapsforbrytelse, mordere og frafalne» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 124). I denne delen av boken brukes begrepene henrettelse, ekteskapsforbrytere, mordere og frafalne. Her henvises det til hadith som regnes som noen av de viktige religiøse tekstene i islam, og kan dermed tolkes som at religion er drivkraften til å legitimere vold- og maktutøvelse og undertrykking av visse grupper i samfunnet. Dersom dette anses som en konflikt er ikke like klart, ettersom det ikke er skrevet om en konkret konflikt. Det skrives om tre ulike grupper mennesker som skal kunne henrettes. Det kan tolkes som mennesker som anses som et problem kan skape sosiale konflikter. Samtidig kan henrettelse anses som en politisk konflikt, ved at dette ikke er allment akseptert. Etter disse tolkningene vil dette anses som en sosial og politisk konflikt. Denne delen av boken vil kunne tolkes under et konfliktperspektiv i tabellen overfor.

Ett av de neste temaene som blir tatt opp er «Strafferett» hvor første setningen er «Dette temaet er kommet i søkelyset på grunn av rapporter fra land hvor forbrytere er blitt pisket eller har fått hendene hogd av» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 133). Etterfulgt blir det skrevet om at drap og tyveri blir sett på som brudd på guds bud, og har konkrete konsekvenser som er enten dødsstraff eller blodpenger (som forklares at det er en kompensasjon for de etterlatte). Så skrives det om at opprør også kan føre til dødsstraff. Det er også valgt en sure som tar for seg *tyveri* som siteres i boken, der står det;

Tyven, mann som kvinne, hugg deres hender, som en gjengjeldelse de har fortjent, og som en preventiv straff fra Gud. Gud er mektig, - vis. Men om noen omvender seg etter

sin synd, og forbedrer seg, så vil Gud vende seg mot han i miskunn. Gud er tilgivende, - nåderik. (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 133).

Temaet avsluttes med at lærebokforfatterne skriver om at utukt straffes med 100 piskeslag og at dersom noen anklager noen feil for utukt også blir straffet, men med 80 piskeslag (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 133). I denne delen av boken brukes begrepene pisket, hender hugget av, drap, tyveri, dødsstraff, blodpenger, utukt og piskeslag. Det kan tolkes som at religion er drivkraft og motivasjon som legitimerer vold- og maktutøvelse og undertrykking av ulike mennesker ved at det siteres fra Koranen og at det bla. skrives om at det regnes som guds bud. Etersom det handler om ulike straffer som gis ut fra ulike samfunnsforhold kan dette tolkes som sosiale konflikter. Denne delen av boken kan derfor tolkes inn i et konfliktperspektiv i tabellen overfor.

Det skrives også om sekularisering og islamisering hvor det handler om styremåter både statlige og juridiske. I denne sammenheng skrives det om at det er noen «islamske bevegelser kjemper for» teokrati og eksemplifiserer det med at det «(...) ført til utbredt vold og politiske drap» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 122). Det står skrevet under temaet «Religionsfrihet og ytringsfrihet» at «en rekke muslimske land og lærde muslimer» støtter det som står i FNs menneskerettighetserklæring og at erklæringen er i tråd med muslimske idealer (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 133). Videre står det «I det siste nekter stadig fler å godta en rekke av prinsippene i erklæringen.», og at det gjelder blant annet likestilling mellom kjønnene og ytringsfriheten og dersom det er uoverensstemmelse mellom sharia og menneskerettighetserklæringen vil sharia være den som bestemmer (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 133). Dermed skrives det om at dødsstraff som aktuelt i islam, og bruker eksempelet om frafall fra religionen eller blasfemi og understreker det med en sak hvor Salman Rushdie i Iran fikk en dødsdom etter å blir beskylt for blasfemi. I denne delen av boken brukes begrepene islamisering, teokrati, vold, politiske drap, menneskerettighetserklæringen, nekter likestilling mellom kjønnene og ytringsfriheten, sharia, dødsstraff og blasfemi. Her blir religion framstilt som drivkraft og motivasjon til politiske og sosiale konflikter som legitimerer vold- og maktutøvelse ved at det skrives om vold, politiske drap og nekter likestilling mellom kjønnene og ytringsfriheten. Ved å nekte deler av menneskerettighetserklæringen til fordel for sharia kan tolkes som at religion er med på legitimere undertrykking på forskjellige måter.

Denne tolkningen legger grunnlag for å kunne plassere denne delen av boken under et konfliktperspektiv i tabellen overfor.

I *Tro og Tanke* skrives det om den islamske staten. Det skrives først om hvordan sharia kan være med å være styrende for stater, at mennesker som ikke er muslimer også kan leve i disse landene og utøve sine religioner, og at staten tar på seg ansvaret av å beskytte minoritetenes rettigheter (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 150). Under delkapittelet «Velfersbidraget» skrives det om at en av de fem søylene som er å gi til de trengende, altså et velferdsbidrag (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 119). Det presiseres at det skal gis 2,5 % av egen formue til et menneske man ikke har *sosialt ansvar* for. Dermed blir en det en overføring av penger fra rike til fattige, og de menneskene som får tilbudet om å motta penger velger selv om de ønsker å ta de imot eller ikke (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 119). Det neste delkapittelet er «Fasten» som tar for seg fastemånedens ramadan (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 120). Her skrives det avslutningsvis at fasten avsluttes med en større feiring, id, hvor det er vanlig med gaver. Her står det «Hele familien får gjerne nye klær, og det er et ideal at man skal dele med de fattige slik at de også får en god høytid.» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 120). I denne delen av boken brukes begrepene [frihet til] utøve sine religioner, beskytte minoriteters rettigheter, gi til de trengende, velferdsbidrag, sosialt ansvar, dele med de fattige. Det kan tolkes som at religion her ikke undertrykker hverken hverandre eller andre, ved at minoriteter beskyttes, ved å gi et velferdsbidrag til mennesker som trenger det og deler med de fattige under høytiden id. Dette kan også tolkes som felles interesser for samfunnet for øvrig ved at dette er felles interesser både av de som gir og de som får i samfunnet. Etersom det skrives om å beskytte minoriteters rettigheter og lar minoriteter utøve sin religion der sharia styrer landet kan religion tolkes som fredelig og ikke-voldelig. Ut fra denne tolkningen kan denne delen av boken plasseres under et harmoniperspektiv i tabellen overfor.

Det er også et delkapittel om «Strafferett» hvor det deles det opp i tre ulike kategorier for straff. Oppdragelsesstraff er den første som blir tatt opp, som er å «hjelp forbryteren å komme til å komme på bedre tanker» som sammenliknes med samfunnsstraff i Norge (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 150). Neste formen for straff som blir nevnt er

gjengjeldelsesstraff som «springer ut fra prinsippet om øye for øye, tann for tann.» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 150). Det blir forklart hva som menes med dette og et eksempel boken bruker er betaling av erstatning til familien dersom det har skjedd et drap. Den siste formen for straff som blir nevnt er grensestraff, som er også kjent som hudud-straff. Det står at dette er en form for straff som Koranen beskriver og som regnes å gå over Allahs grenser (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 150). På neste side er det en tekstboks med overskriften «Grenseforbrytelser og grensestraffer» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 151). Her blir det listet opp syv ulike straffer på ulike forbrytelser. Disse er: «tyveri straffes med amputasjon av hånden», «offentlig beruselse straffes med 80 piskeslag», «utukt straffes med 100 piskeslag», «falsk anklagelse om utukt straffes med 80 piskeslag», «ekteskapsbrudd straffes med døden», «fracfall fra islam straffes med døden» og «landveistrøveri straffes med amputasjon av en hånd eller fot, med døden hvis offeret blir drept» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 151). Bildet i denne tekstboksen er også av betydning i denne konteksten. Det er bilde av tre kvinner, hvor to av dem er vakter i uniform og mellom seg holder de ei kvinne kledd i hvitt. Bildeteksten forteller at det er en kvinne i Indonesia som er dømt til pisking etter utukt i en sharia-domstol (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 150). Under delkapittelet «Koranen og Hadith» og under temaet «Hadith» er det to tekstutvalg som kalles «Budskap i Mekka» (sure 109) og «Budskap i Medina» (sure 6,152-153). «Budskap i Medina» er en lang sure, derfor er valgt kun utdrag som er relevant for prosjektet; «Drep ingen, hvis liv Gud har gjort ukrenkelig, med mindre det er i samsvar med retten!» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 136). I denne delen av boken brukes begrepene drap, hudud-straff, straff, øye for øye, tann for tann, forbrytelser, tyveri, amputasjon, piskeslag, straffes med døden, utukt, landveistrøveri og pisking. Her skrives det om flere former for straff innenfor islam og hudud-straffene er de mest brutale og voldelige av de som omtales her. Det gis også en regel om å drepe ingen, med mindre det finnes andre regler i retten. Ved at det refereres til religiøse regler i islam i henhold til straffer kan dette tolkes som at religion er med på legitimere vold- og maktbruk. Ved å tolke at denne måten å håndtere religiøse straffer som et rettssystem i en stat kan regnes som konfliktfylt ettersom det blir både brukt vold og utfører drap og derfor er det mulig at dette tolkes til å være drivkraft til politiske og sosiale konflikter. Ut fra denne tolkingen vil denne delen av boken kunne tolkes under et konfliktperspektiv i tabellen overfor.

I boken *I Samme Verden* skrives det om temaet «Forholdet til sharia», der det skrives om sharia i all hovedsak i sammenheng med islamisme (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 128). Det står at mange av forholdene som blir diskutert i dag i diskuteres i sammenheng med sharia, noe som kan begrunnes med at sharia ikke er og har vært tilpasset en moderne verden som foreligger i dag. Eksempelene som brukes er «*menneskerettigheter*, slik som rettigheter til kvinner og minoritetsgrupper» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 129). Dette brukes som grunnlag for å forklare hvorfor kvinners rettigheter til skilsmisse blir svekket og homofiles rettigheter til å utøve sin legning er ansett som en kriminell handling (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 129). I denne delen av boken brukes begrepene islamisme, menneskerettigheter, kvinners rettigheter svekket og kriminell handling. I denne framstillingen av ulike former for rettigheter står det om at sharia ikke er tilpasset den moderne verden og dermed får ulike grupper svekket rettigheter slik som kvinner, minoritetsgrupper og homofile. Det kan tolkes som om religion legitimerer undertrykking av ulike grupper og bruk av maktutøvelse ved at det regler i sharia. Det er derimot ikke skrevet noe om bruk av vold eller konflikter eller konfliktfulle handlinger i denne delen. Derfor vil ikke dette kunne tolkes under noen av kategoriene overfor, men er likevel en viktig del i framstillingen av islam og hvilke diskurser som får plass i denne boken.

Det blir også skrevet om hududstraffer og det skrives de har fått stor oppmerksomhet. Hududstraffer settes i sammenheng med Koranen. Det påpekes at det er mange vilkår i gjennomføringen av hududstraffer som straffesystem, men dersom de blir gjennomført vil de være i strid med menneskerettighetene. Deretter blir det listet opp fem ulike land, Pakistan, Iran, Sudan, Afghanistan og deler av Nigeria, som bruker hududstraffene i en større eller mindre grad. Saudi Arabia blir trukket fram som landet som er mest kjent for bruk av hududstraff og at landet er preget av en islamisme. Dette er og Talibans sitt «forsøk på en islamsk stat i Afghanistan» er «omdiskutert blant rettslærde» [kilde](#). I denne delen av boken brukes begrepene hududstraffer, straffesystem, strid med menneskerettighetene og islamisme. Hududstraffer får grunnlag i Koranen, og dermed kan det tolkes som religion er med på legitimere vold- og maktutøvelse. Ettersom det også er skrevet om at implementering av straffesystemet er brudd på menneskerettighetene, kan dette tolkes som religion legitimerer undertrykking på ulike måter. Det er ikke klart om det dreier seg om politiske eller sosiale konflikter, men ettersom det er skrevet om hvordan takle sosiale og politiske konflikter gjennom en bestemt strafferett, kan

dette tolkes om at religion er drivkraft og motivasjon til politiske og sosiale konflikter. Ut fra denne tolkningen kan denne delen av boken tolkes under er konfliktperspektiv i tabellen overfor.

Det er et delkapittel om de fem søyer og under underoverskriften «Zakah- den religiøse skatten» det det står; «Hjelp til fattige og andre som lider nød, står sentralt i mange religioner fordi en ønsker at fromhet skal være mer enn bare ord.» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 117). Videre skrives det at dette er satt i system i islam og kan anses som en skatt som muslimer betaler ut fra sitt overskudd. Dette gis til mennesker som trenger det og fattige muslimer slipper denne skatten ettersom de er blant de som trenger å få hjelp. Avslutningsvis skrives det om at mange norske nordmenn sender sine penger til utlandet for å hjelpe andre muslimer i nød (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 117). Den neste underoverskriften er «Saumfasten» og handler om fastemånedens Ramadan. Det står at fasten hjelper for å føle medfølelse med de fattige ved å være tørst og sulten selv og det er «(...) en øvelse i tålmodighet, uselviskhet, selvbeherskelse og måtehold og en tid for åndelig fordykning» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 118). I denne delen av boken brukes begrepene hjelp til fattige, hjelpe andre, tålmodighet, uselviskhet, selvbeherskelse og måtehold. Det skrives om den religiøse skatten som gis til trengende mennesker og Ramadan hvor det skal gis medfølelse med fattige. Om fremstillingen av islam er fredelig og ikke-voldelig er ikke klart, ettersom det ikke står direkte skrevet om noen av disse aspektene. Det skrives om å hjelpe andre mennesker på en fredelig måte og om uselviskhet. Det er skrevet om at Ramadan bla. skal være med på å føle medfølelse med andre mennesker, som kan tolkes som en ikke-voldelig religion ved at dette er medfølelse og å hjelpe andre ikke regnes som voldelige handlinger. Ved å akseptere flere grupper i samfunnet, i dette tilfellet fattige, og har et ønske om å hjelpe disse menneskene kan dette tolkes som at religion ikke undertrykker hverken hverandre eller andre grupper og har felles interesser med samfunnet for øvrig. Ut fra denne tolkningen vil denne delen av boken kunne tolkes under et harmoniperspektiv i tabellen overfor.

Under delkapittelet «Etikk» er det listet opp flere sentrale verdier i islams etikk. De verdiene som blir nevnt er «rettferdighet, sjenerøsitet, ærlighet og omsorg for andre» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, ss. 130-131). Det skrives videre at «det religiøse fellesskapet og

familien, er de viktigste arenaer hvor slike etiske verdier trer fram» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, ss. 130-131). I delkapittelet «Menneskesyn og menneskeverd» står det at i islam regnes alle mennesker som muslimer og at derfor har alle mennesker et felles ansvar (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 111). «Mennesket lengter etter fred, og islam gir en fred som er naturlig for enhver» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 111). I denne delen av boken brukes begrepene rettferdighet, sjenerøsitet, ærlighet, omsorg for andre, felles ansvar og fred. Dette kan tolkes som at religion er fredelig, fred er et sentralt tema i teksten. Ved at det er skrevet om at mennesker har felles ansvar og skal ha omsorg for andre kan det tolkes som at det ikke undertrykker hverken hverandre eller andre grupper og har felles interesser for samfunnet for øvrig. Her er ikke begrepene ikke-voldelig brukt, men det er skrevet om omsorg for andre, fred og rettferdighet, og kan indirekte tolkes islam som ikke-voldelig. Denne tolkningen legger grunnlaget for at denne delen av boken kan tolkes under et harmoniperspektiv i tabellen overfor.

Det er også skrevet om en muslimsk kvinne, Shirin Ebadi, som fikk nobels fredspris for sitt arbeid i å sitt opposisjonsarbeid i Iran. Det står at hun fikk «(...) motivasjon fra sin egen religion i sitt forsvar for menneskerettigheter» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127). Det skrives videre om at Iran bryter med menneskerettighetene og bruker hududstraffer. Det påpekes også i dette avsnittet at det i dag er «mer demokratisk» enn «(...) under det vestlig orienterte regimet som styrte fram til 1979» i Iran (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127). I denne delen av boken brukes begrepene nobels fredspris, opposisjonsarbeid, menneskerettigheter og hududstraffer. Det er skrevet om opposisjonsarbeid for å fremme menneskerettighetene. Det er likevel ikke skrevet om direkte fredsarbeid eller ikke-voldsarbeid. Av den grunn er det vanskelig å tolke dette innenfor noen av perspektivene i tabellen overfor. Det er likevel tatt med for å danne et større bilde av framstillingen av islam i lærebøkene.

Det skrives også om muslimer i Norge og det står at flere muslimer er med debatten «om forholdet mellom islam og det norske samfunnet» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 130). Det trekkes frem to forfattere som er aktive i denne debatten, Mohammed Usman Rana som har skrevet boken *Norsk islam- hvordan elske Norge og Koranen samtidig* (2016) og Linda Noor og Ellen Reiss som har skrevet boken *Islamsk humanisme* (2016). Det er skrevet at Ranas

håp at boken skal være en «motgift mot radikale holdninger blant muslimsk ungdom» og at målet med boka er å «dyrke fram» en «form for islam som er tilpasset en moderne, norsk virkelighet» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 130). Det står at ønsket til Noor og Reiss er å få en islam «som kan forenes med demokrati og menneskerettigheter» ved at boken problematiserer ulike tolkningstradisjoner og «foreslår alternative måter å lese de hellige tekstene på» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 130). I sammenheng med denne boken presiseres det igjen at det er en kamp om definisjonsmakten (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 130). I denne delen av boken brukes begrepene motgift mot radikale handlinger, demokrati og menneskerettigheter. I denne delen av boken får norske muslimer plass. Dette kan vanskelig tolkes inn i noen av perspektivene overfor, men dette er med å danne en mer hverdagslig framstilling av islam ved å gi stemmen til norske muslimer som stor for moderne holdninger i tråd med demokrati og menneskerettighetene og tilpasset norske ungdommer.

4.4.2 **Buddhisme**

I *Religionsboka* skrives det om «De fem levereglene» hvor det er gjort et utvalg av to av levereglene av mest relevans for dette prosjektet. Boken begynner med å skrive om regelen; «Ikke drepe noe levende vesen» som det blir presisert som den viktigste av de fem reglene kilde. Denne regelen blir forklart med at man ikke skal skade eller drepe noen levende vesener, hverken mennesker eller dyr, men menneskene står likevel høyest. Videre står det at pasifisme er et ideal i buddhismen, men presiserer at ikke alle buddhister er det. «Også buddhistiske land har ført kriger, og mange mener den regelen kan brytes når det er tale om selvforsvar» (Gaarder, Hellern, & Notaker, 1997, s. 74). Videre står det «Men det heter et sted at en yrkessoldat som dør i kamp, vil bli gjenfødt i helvete eller som et dyr.» (Gaarder, Hellern, & Notaker, 1997, s. 74). Det skrives videre om hvordan buddhister anser selvmord hvor det står; «Selvmord er også et brudd på reglen, men ikke at en gir livet sitt for å hjelpe andre», og videre har de et eksempel for å understreke poenget hvor under Vietnamkrigen var flere buddhistiske munkere som satte fyr på seg selv for å rette oppmerksomhet mot det som skjedde der (Gaarder, Hellern, & Notaker, 1997, s. 74). Den tredje leveregelen er å «Ikke vise dårlig oppførsel når det gjelder sanselige nytelser» (Gaarder, Hellern, & Notaker, 1997, s. 74). I det følgende presiseres det nærmere at dette innebærer «seksuell aktivitet som kan skade andre: voldtekt, incest og utroskap.» (Gaarder, Hellern, & Notaker, 1997, s. 74). I denne delen av boken brukes

begrepene ikke skade eller drepe noen levende vesener, pasifisme, kriger, selvforsvar, dør i kamp, selvmord, Vietnamkrigen, munkes som satte fyr på seg selv, skade andre, voldtekt, incest og utroskap. Det står om de fem levereglene i buddhismen og ulike aspekter ved disse reglene trekkes fram. Første regel omhandler ikke skade eller drepe noen levende vesener og pasifisme. Dette kan tolkes som at religion er fredelig og ikke-voldelig ved at det ikke er tillatt å ta liv. Derimot står det ingenting om religion er med på å undertrykke hverandre eller andre. Derfor vil ikke dette kunne tolkes under noen av perspektivene i tabellen overfor. Videre skrives det om buddhismen i krigssituasjoner og selvmord. Det står at i utgangspunktet er blir det ansett som negativt å dø i kamp, men at det likevel er buddhistiske land som har ført krig og dette har blitt ansett som selvforsvar. Dersom det er religion som er drivkraft og motivasjon til konfliktene står det ikke noe om. Det kan tolkes som det heller er motsatt, at religion oppfordrer ikke til krig, med mindre det er nødvendig. Ut fra dette vil ikke dette kunne tolkes inn i noen av perspektivene i tabellen overfor. Det er videre skrevet om selvmord i sammenheng med at det er greit å gi fra seg livet for å hjelpe andre og Vietnamkrigen hvor munkes som satte fyr på seg selv for å rette oppmerksomhet mot konflikten. At buddhister tar sitt eget liv for å hjelpe andre i en krigssituasjon (i dette tilfellet Vietnamkrigen) kan tolkes som at religion er drivkraften til politiske og sosiale konflikter. Det er vanskelig å kunne tolke dette inn i at religion er med på å legitimere vold- og maktutøvelse og undertrykking. Dermed vil ikke denne delen av boken kunne tolkes inn i noen av perspektivene i tabellen overfor. Avslutningsvis skrives det om seksuell aktivitet som kan skade andre og at dette ikke er tillatt i buddhismen. Ettersom dette ikke handler om religion som drivkraft eller motivasjon i konflikter vil ikke dette kunne tolkes inn i noen av perspektivene i tabellen overfor. Alle tolkningene i denne delen av boken faller utenfor definisjonene på perspektivene som er satt i dette prosjektet. Det er likevel tatt med for å størst mulig bilde av framstillingen av buddhisme i lærebøkene.

I temaet «Nirvana» skrives det om den åttedelte veien hvor det andre punktet er «Rett innstilling eller rett sinnelag» der det står; «Det handler om vilje til forsakelse. Mennesket må avstå fra hat og begjær. Det handler videre om kjærlighet eller godvilje overfor andre og om fredsommelighet og ikkevold overfor alt levende» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 72). «I India gjorde kastesystemet stor forskjell på folk, men Buddha understreket at kaste og klasse ikke betydde noe.» (Gaarder, Hellern , & Notaker, 1997, s. 64). Videre er det neste delkapittelet om «Etikk» og der står det «Medlidenhet eller medfølelse og kjærlighet er sentralt i

buddhismens etikk.» (Gaarder, Hellern, & Notaker, 1997, s. 73). I denne delen av boken brukes begrepene hat, begjær, godvilje overfor andre, fredsommelighet, ikkevold, medlidenhet, medfølelse og kjærlighet. Flere av disse begrepene slik som medlidenhet skrives det om flere steder i kapittelet om buddhismen. Her beskrives religion som fredelig og ikke-voldelig ved å skrive buddhismen i sammenheng med fredsommelighet og ikkevold. At religion ikke undertrykker hverken hverandre eller andre ved å kan det tolkes som ved at det skrevet at Buddha mente at kaste og klasse ikke var av betydning. Ved at det er skrevet om å ha godvilje overfor andre, medlidenhet og medfølelse kan dette tolkes som at religion har felles interesser med samfunnet for øvrig. Ut fra denne tolkningen kan denne delen av boken tolkes inn i et harmoni perspektiv i tabellen overfor.

I *Tro og Tanke* står det starten av kapittelet om buddhismen om lekfolk som gir mat og drikke til munkene i samfunnet. Det står at «for lekfolket oppleves ikke dette som en tung plikt, det er hellet et privilegium for det å få gi» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 89). Det kommer også fram at det er en gjensidig avhengighet mellom lekfolk og munker ved at de hjelper hverandre i ulike aspekter i samfunnet (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, ss. 88-89). I delkapittelet «Det firedelte fellesskapet» og temaet «Livet som munket og nonner» er det en tekstboks med overskriften «De ti løftene» som handler om de ti løftene munker og nonner må følge i livene sine (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 91). Det første punktet er «å ikke ta liv» (Heiene, Myhre, Opsal, Skottene, & Østnor, 2016, s. 91). I denne delen av boken brukes begrepene privilegium for det å få gi, gjensidig avhengighet, hjelper lekfolk, og å ikke ta liv. Ved at det er skrevet om å ikke ta liv kan dette tolkes som at religion er fredelig og ikke-voldelig. Det er står om et fellesskap i samfunnet hvor det er gjensidig avhengighetsforhold mellom grupper. Dette kan tolkes som at religion ikke undertrykker hverken hverandre eller andre grupper og som har felles interesser med samfunnet for øvrig. Ut fra denne tolkningen vil denne delen av boken kunne tolkes inn i et harmoniperspektiv i tabellen overfor.

I boken *I Samme Verden* skrives det om den åttedelte veien, og at en av veiene å ha rett innstilling. Dette innebærer «å styre følelsene vekk fra uvitenhet, begjær og hat og heller utvikle kjærlighet og medfølelse til alle levende skapninger» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018,

s. 201). Videre skrives om rett levevei, hvor den viktigste regelen er den om å ikke ta liv. Det presiseres også at dette er en regel som er i de fleste religioner. Det står «rett levevei betyr å ikke skade andre» og kommer med eksemplene å ikke «(...) drive med våpenhandel, selge rusmidler eller svindle andre mennesker» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 201). Munker og nonner hjelper lekfolk i forbindelse med bla. dødsfall og undervise lekfolk om Buddhas lære, samtidig som lekfolkene gir dem mat og annet de trenger. Under delkapittelet «Sentrale trekk» og under temaet «Sangha» står det «de [munker og nonner] trenger vanlige menneskers gavmildhet.» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 202). Lekfolk får god karma ved å gi mat og gaver, mens munk og nonner lærer og veileder lekfolk i religiøse sammenhenger (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 202). I denne delen av boken brukes begrepene begjær, hat, kjærlighet, medfølelse, ikke ta liv, gavmildhet og ikke skade andre. Etersom det er skrevet om å ikke ta liv og ikke skade andre kan dette tolkes som at religionen er fredelig og ikke-voldelig. Å ikke skade andre kan også kunne tolkes som at dette også gjelder å ikke undertrykke hverandre eller andre grupper. Det skrives om å kjærlighet og medfølelse til alle levende skapninger som kan tolkes at religion har felles interesser med samfunnet for øvrig. Denne tolkningen legger grunnlaget for at dette kan tolkes under harmoniperspektivet i tabellen overfor.

4.4.3 Avslutning og oppsummering

I kapitlene om islam i lærebøkene var det i stor grad konfliktstoff. Det var skrevet mye om stafferrett og i den sammenheng hudud-straffer og sharia. Det var også skrevet i stor grad om terror, islamisme, ekstremisme og vold. Dette var gjennomgående i alle tre bøkene. Samtidig ble det også skrevet om velferdsbidraget og å hjelpe fattige. Disse aspektene ved religionen fikk betydelig mindre plass enn konfliktstoffet.

I buddhismen er et gjentakende tema er det gjensidige forholdet mellom lekfolk og munk og nonner. Ikke-vold og ikke drepe eller skade andre ble også et tema som det tatt opp i alle tre bøkene. Her fikk harmonistoff en fremtredende plass. Det var kun *Religionsboka* som tok opp konfliktstoff i sammenheng med buddhismen i dette kapittelet.

4.5 Islams og buddhismens forhold til andre religioner

4.5.1 Islam

I *Religionsboka* skrives det at «Muslimske staters toleranse overfor andre religioner (...)» (Gaarder, Hellern, & Notaker, 1997, s. 134) varierer, men at det er vanlig at statene tolererer kristendom og jødedom, men en begrensning er at disse religionene har ikke lov til å forkynne. På den måten begrenser de ytringsfriheten (Gaarder, Hellern, & Notaker, 1997, s. 134). Det står skrevet om muslimske stater og hvordan statene håndterer andre religioner enn islam. Her blir det ikke begrunnet i religion, og derfor vil ikke dette komme under noen av perspektivene i tabellen overfor. Likevel er det tatt med for å danne et mer nyansert bilde av framstillingen av islam.

I boken *I Samme Verden* skrives det delkapittelet «Syn på andre religioner og livssyn» står det at «muslimer har tradisjonelt vært mer positivt innstilt til jødedom og kristendom enn andre religioner» og at det foreligger en slags anerkjennelse av disse religionene (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 135). Det skrives om dhimmiordningen, som brukes i steder med muslimsk overherredømme der kristne og jøder skal ha egne rettigheter, plikter og skatteordning. Videre skrives det om utfordringer for minoritetsgrupper i muslimske overherredømme hvor det er skrevet at «i dag er det særlig grunn til framheve at dette rettssystemet ikke gir beskyttelse for alle minoritetsgrupper.» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 135) hvor det er to grupper som trekkes fram som eksempler på dette, bahai og ahmadijaretningen. Det presiseres at disse gruppene er basert på islam, men at gruppene anerkjenner senere åpenbaringer, og at Bahai lever under vanskelige kår i Iran og ahmadija lever under press i Pakistan. Deretter skrives det om at islam har over lang tid eksistert side om side med andre religioner og skrivet at flere muslimer «vil si å alliere seg med mennesker fra annen tro i arbeidet med å bygge et godt samfunn for alle.» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 135). I denne delen av boken brukes begrepene rettigheter, plikter, utfordringer for minoritetsgrupper, muslimske overherredømme, vanskelige kår, lever under press og bygge et godt samfunn for alle. Her skrives det hovedsakelig om minoritetsgrupper som lever under vanskelige kår og under press i land hvor det er muslimske overherredømmer. Om det er

religion som er drivkraften til undertrykkningen er ikke klart. Det står kun at det skjer i steder meg er muslimske overherredømmer, men bakgrunnen for den dårlige behandling av minoritetsgrupper disse stedene blir ikke avklart. Dermed kan ikke denne delen tolkes under noen av perspektivene i tabellen overfor, men gir likevel en bedre oversikt over framstillingen av religionene i bøkene.

4.5.2 **Buddhismen**

I boken *I Samme Verden* i delkapittelet «Syn på andre religioner og livssyn» står det at «Buddhismen er på mange måter en åpen og tolerant religion og har lett latt seg påvirke» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 220). Det skrives at historisk har buddhismen vært tolerant mot andre religioner og gitt plass til lokale tradisjoner og folkereligiøsitet samtidig som buddhismen har fått en høyere status i det sosiale og religiøse hierarkiet. Dette har blant ført til at buddhistiske ledere har undertrykt konkurrerende religioner. Videre skrives det om at buddhismen er en misjonerende religion hvor de i Vesten hovedsakelig møter kristendommen og islam. Det skrives at buddhismen i stor grad er tilpasningsdyktig og på denne måten «(...) tar opp i seg kristne og humanistiske idealer» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 220). Videre skrives det om forholdet mellom buddhismen og hinduismen der det er millioner som faller utenfor, eller lavt i kastesystemet som har konvertert til buddhismen for å slippe diskriminering og for å få større verdighet. Det presiseres at det også foreligger negative syn av hinduer av buddhister, da spesielt i Sri Lanka. Dette begrunnes med at historisk sprang buddhismen ut av hinduismen i en motreaksjon mot buddhismen. Det skrives at tradisjonelt har buddhismen også vært skeptisk til monoteistiske religioner, hvor eksemplene som trekkes fram er kristendommen, jødedommen og islam, spesielt kritiske til islam (på grunn av den sterke monoteismen). Samtidig påpekes det at islam har mange nærliggende elementer med buddhismen, og disse finner vi spesielt innenfor sufismen hvor «hengivelse og godt sinnelag» (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 220). I det følgende skrives det om buddhismens forhold til kristendommen der det er store forskjeller mellom religionene, men at det er i et gjensidig påvirkningsforhold; «Kristne og buddhister har etter hvert gjenkjent og blitt inspirert av elementer hos hverandre.», dette har bla. skjedd gjennom kristen misjon i Kina (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 220). I denne delen av boken brukes begrepene åpen, tolerant, sosiale og religiøse hierarkiet, undertrykt, konkurrerende religioner, tilpasningsdyktig, slippe

diskriminering, verdighet, negative syn av hinduer, skeptisk, kritiske, hengivelse og sinnelag. Her skrives det om hvordan buddhistiske ledere har undertrykt andre religioner, hvordan hinduer konverterer til buddhismen for å slippe diskriminering, hvordan buddhismen har vært skeptiske til monoteistiske religioner og hvordan buddhismen er forenelig med andre religioner. Det er ikke klart at det er religiøst basert disse tingene, men at det er buddhister som utfører disse handlingene. Det er vanskelig å kunne tolke dette under noen av perspektivene i tabellen overfor, men er med å hjelpe å gi et mer nøyaktig bilde på hvordan framstillingene i bøkene er.

4.5.3 Avslutning og oppsummering

I framstillingen av islam var det mye om hvordan muslimske land undertrykket andre grupper i samfunnet. Men det var også skrevet om positive aspekter ved religionen i dette kapitlet blant annet at noen muslimer ønsket å *bygge et godt samfunn for alle*. I dette kapitlet var framstillingen av buddhismen preget av undertrykking av andre minoritetsgrupper i buddhistiske lederskap. Det var også skrevet en del om hvor tilpassningsdyktig buddhismen er i henhold til kristne og humanistiske idealer.

Ingenting av det som ble presentert av data under dette temaet kunne tolkes inn i et konflikt- eller harmoniperspektiv, og derfor er ikke tabellen overfor fylt ut under dette teamet.

5 Drøfting- fremstilling av religion i lærebøkene

I dette kapitlet skal de teoretiske begrepene om diskurs drøftes fram. Her skal også alle de ulike virkelighetene som blir presentert i bøkene framstilles. Alle funn fra prosjektet skal presenteres i dette kapitlet.

5.1 Religionenes historiske perspektiver

I islam foreligger det i noen grad konfliktstoff når det gjelder de historiske perspektivene. Det er varierende grad av hvor mye konfliktstoff det er skrevet om i bøkene i henhold til de historiske perspektivene, men en rød tråd er at alle skriver om Muhammeds militære virksomhet. Når det er skrevet om krig, henrettelse, mord og angrep i sammenheng med islam vil dette kunne ha en påvirkning på hvilke virkelighetsforståelser elevene får om religionen. Det kan være med å forsterke allerede eksisterende ideer om islam i lys av konflikt som er dominerende i norske medier (Kraft & Døving, Religion i pressen, 2013, s. 126). Disse tekstene leses ikke i et vakuum, men i sammenheng med virkeligheten og andre impulser, slik som mediene (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 221).

Det er ikke utelukkende skrevet om konfliktstoff i sammenheng med de historiske perspektivene i islam, det er også skrevet om diplomatisk virksomhet og amnesti som i utgangspunktet kan anses som harmoniske handlinger. Likevel var begge disse delene skrevet i sammenheng med Muhammeds erobringer, og er skrevet i kontekst av konflikt. *I Samme Verden* skilte seg ut ved å ikke ha like stor grad av konfliktstoff under dette temaet i sammenlikning med de andre bøkene. Når selv de aspektene som tilsynelatende handler om konflikt er ved nøyere analyse egentlig skrevet i kontekst av konflikt. Dette kan være med å forsterke en diskurs og en virkelighet hvor islam i stor grad kobles til konflikt.

I framstillingen av de historiske perspektivene i buddhismen skrives det i *Religionboka* om konflikter, men det er konflikter utført mot buddhister av muslimer. Ikkevold og respekt for alt levende er to gjennomgående temaer i *Religionsboka* og i boken *I Samme Verden*. Det skrives også om en buddhistisk leder, keiser Ashoka, men det skrives kun om positive aspekter ved

hans regjering, slik som ikkevold og religionsfrihet. Dette er verdier som mange vestlige land anser som forenelige med sine egne. På den måten kan det skapes et bilde av at buddhismen er forenlig med våre kulturer og verdier. I diskursanalysen er det viktig å se på strukturer på hvordan språket er med å forme våre oppfatninger av virkeligheter (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 221). Ikkevold og respekt for alt levende er en gjennomgående diskurs i buddhismen, ikke bare i framstillingen av de historiske perspektivene, men gjennom hele datamaterialet. Dette vil kunne bidra til at den dominerende diskurs når det gjelder framstillingen av buddhismen i lærebøkene er en ikkevoldelig og fredelig religion.

En av de mulige grunnene for at det er en større andel konfliktstoff i fortellingen om islam er historien til islam har i større grad konflikter enn buddhismen. Muhammed sin historie som militær leder vil, blant andre aspekter, gjøre at islam sin historie får større fokus på konflikt. Buddhismen har historien om Siddharta Gautama, som er en historie som blir fortalt uten at han er med direkte i noen konflikter i noen av lærebøkene.

I *Tro og Tanke* var det ikke noe av relevans når det gjaldt framstillingen av buddhismens historiske perspektiver.

5.2 *Kjønn og kjønnsroller*

Søkelyset på islam i sammenheng med kjønn og kjønnsroller er stor. Kapittelet «kjønn og kjønnsroller» i kapitlet om islam er skrevet over 5 sider i *Tro og Tanke*. Et gjennomgående tema i bøkene er kvinners underlegenhet til menn. Dette formuleres på flere måter f.eks. kvinners lydighetsplikt overfor menn, og tolkninger som støtter menns rett til å straffe hustruen. Ved å ha i stor grad slike framstillinger av islam vil en diskurs som er preget av konflikt få større rom. Å problematisere og diskutere kjønn og kjønnsroller i egne delkapitler og over stor plass vil gjøre at dette får stor fokus, mens andre aspekter ved religionen får mindre fokus og mindre plass. Det skrives om muslimske feminister som kritiserer kjønnsrollemønsteret og står opp for kvinners rettigheter. Det er ikke skrevet om hverdagsmuslimer som lever liv uten kjønnsdiskriminering. Diskursen blir i stor grad at kvinner blir undertrykt i islam, at mannen har makten til å bestemme over kvinnene og at det er noen grupper, slik som muslimske

feminister som jobber for at kvinner skal få større rettigheter. For mange elever vil dette kunne virke fjernt og fremmed ved at det ikke er i tråd med deres verdier og idealer.

Religionsboka er den boka som skriver i minst grad om kjønn og kjønnsroller i islam. Det kan ha en sammenheng med at bøkene som ble utgitt før 2000 måtte godkjennes av NL og ett av hovedfokuset deres var at bøkene skulle ha likestilling mellom kjønnene (Skjelbred, 2003, s. 20). I R94 er det ikke skrevet direkte noe om at kjønn og kjønnsroller er et tema som skal undervises i. Men i kompetansemålene for LK06 ble det skrevet at sentrale tekster i islam og buddhisme skal tolkes heriblant om kjønn og kjønnsroller. Det kan være en annen grunn til hvorfor kjønn og kjønnsroller er mer fremtredende i framstillingen av islam i *Tro og Tanke* og *I Samme Verden* enn i *Religionsboka*.

Det blir i stor grad satt fokus på kjønn og kjønnsroller innenfor islam, men dette skjer ikke i buddhismen. I kapittelet om buddhismen er det ingen delkapittel som har kjønn eller kjønnsroller som tema, i motsetning til islam hvor det man finner egne delkapitler om kjønn og kjønnsroller.

I framstillingen av buddhismen er de gjennomgående temaene synet på at kvinner ikke kan oppnå nirvana og at kvinner ikke kan ordineres og i disse sammenhengene at menn har høyere status. I stor grad skrives det om kvinnerollen i munke- og nonneordene, noe som kan være en fjern virkelighet for mange elever som ikke har noen relasjon, kunnskap eller erfaring med munke- og nonne ordner i buddhismen. Ved at det er relativt ukjent og fjernt kan dette være med å ikke ha stor påvirkning på diskursen om buddhismen.

Det er en forskjell i datamaterialet når det gjelder framstillingen av islam og buddhismen, og det er f.eks. når det er skrevet at i islam er kjønnslemlestelse av kvinner ikke normalt og at tvangsekteskap er forbudt, er det er likevel skrevet om det i bøkene. Det er tatt med som en del av framstillingen blant annet konfliktstoff. Dermed er det skrevet om kontroversielle og konfliktfylte temaer, men at de ikke gjelder i islam. Slike framstillinger er det ikke i

buddhismen. Det er ikke bare viktig å se på hva som har blitt inkludert i disse bøkene, men også hva som har blitt utelukket (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 225).

5.3 *Ekstremisme, terrorisme og konflikt*

I dette kapittelet får konfliktstoff mye plass, som ekstremistiske holdninger, terrorhandlinger og vold. De mer positive og harmoniske aspektene ved islam kommer ikke fram i stor grad. Her skapes en diskurs om islam som i stor grad er i sammenheng med konflikt. Diskursanalytiske teorier tar utgangspunkt i at virkeligheten skapes gjennom diskurs og kan forstås som en maskin som er med å konstruere våre sosiale verdener (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 17). Det vil si de diskursene som er fremtredende i lærebøkene vil være viktige i konstrueringen av de sosiale verdene til ungdommene som leser disse bøkene på skolen. Når konfliktstoff er en viktig del av diskursen om islam, kan virkeligheten til unge bli formet deretter. Når islam blir framstilt i stor grad i et konfliktperspektiv, kan det i noen tilfeller bare bekrefte antakelser eller tidligere fordommer leserne allerede hadde til islam. Sosial praksis er med på å både grunnlegge sosiale praksiser, men er også samtidig grunnlagt av sosiale praksiser (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 74). Det kan bli en slags sirkel hvor man får en sterkere bekreftelse på at eventuelle konfliktfylte antakelser man allerede har av islam som man finner bla. i mediene finnes i også i lærebøkene. En konsekvens kan være at få bestemte framstillinger får plass i bøkene og blir representasjoner for en hele religioner: «tilgjengeligheten av tema er bestemt av diskursen – av forestillinger om hva som finnes og om hva som er relevant» (Thobro, 2009, s. 5).

Buddhismen blir i mye større grad framstilt i et positivt lys enn islam. Selv om det ble skrevet om konfliktfulle handlinger var det lite begrunnet i religionen. Det ble ofte vinklet til at buddhismen er ikkevoldelig og fredelig. Dette gjør at framstillingen blir av ønskelige verdier. Det er verdier som elevene ønsker, og kan se seg enige i, og dermed blir dette ikke noe de ønsker å ta avstand fra (Thobro, 2009, s. 23).

I boken *I Samme Verden* skrives det ofte om noe positivt om islam før det skrives om konfliktstoffet. I *Religionsboka* er i mindre grad konfliktperspektiv og konfliktstoff enn de andre bøkene. Den boken som i størst grad hadde konfliktstoff var *Tro og Tanke*. Det er nok

flere grunner til hvorfor det er slik. En av grunnene er at *Religionsboka* var skrevet før terrorangrepet i USA i 2001 og før konflikten i Sri Lanka i 2009. En annen grunn kan være at læreplanen åpnet i større grad for konfliktstoff i LK06 ved at nå skulle det også undervises i hvordan religion kan være kilde for splid, og det er denne læreplanen både *I Samme Verden* og *Tro og Tanke* har hatt som grunnlag.

Det er ingen bilder av terrorangrepet i USA i 2001 i boken *I Samme Verden*, slik som i *Tro og Tanke*. Begge bøkene er skrevet etter terrorangrepet fant sted, men *Tro og Tanke* er den boken som skrevet nærmest i tid etter terrorangrepet. En endring som foreligger i *Tro og Tanke* (2016) og *I Samme Verden* (2018) er at IS (den islamske stat) får en større plass i *I Samme Verden* enn i *Tro og tanke*. En nærliggende forklaring på dette kan være at konflikten i Syria og Irak hvor IS ble nedkjempet fra makten ikke tok plass før i 2017 (Kvamme, Lindhardt, & Steineger, 2018, s. 127). Likevel tok IS over store deler av både Irak og Syria mellom 2013-2015, som vil si at de tok plass før boken *Tro og Tanke* ble trykt. Samtidig er det skrevet i større grad om terrorangrepet i USA i *Tro og Tanke* enn *I Samme Verden*. En mulig forklaring på dette er at angrepet i USA var nærmere i tid for *Tro og Tanke* enn *I Samme Verden*.

Når det trekkes fram et harmoniperspektiv refereres det ofte til enkeltpersoner eller enkeltgrupper, mens når det er konfliktstoff er det ofte skrevet mer generelt. Det blir presisert i flere anledninger at det er noen grupperinger, men ofte mer vagt enn under harmoni hvor det ofte er referert til navn på grupper eller enkeltmennesker. Under konfliktstoffet trekkes ofte hele land som eksempler, eller mer presist regimer i land, og dette gjelder både buddhismen og islam. Det er ofte enkeltmennesker som blir trukket fram som eksempler på harmoni. Dette kan være med på å danne en virkelighet hvor ekstreme, konfliktfulle og voldelige handlinger virker å være det flertallet av muslimer lever etter. Diskursen om islam vil kunne lage et bilde at konflikt er normen i islam, fordi det ofte er skrevet om muslimer som helhetlig homogen gruppe. Det vil i slike tilfeller være viktig for lærerne som underviser i religion og etikk å danne en diskurs hvor man skiller det sensasjonelle fra det vanlige (Kraft & Døving, Religion i pressen, 2013, s. 125). Lippe mener at dersom man ikke utfordrer stereotypiske holdninger bla. i skolen, vil disse lett kunne reproduseres (Lippe, 2011, s. 139), og da vil også diskursene om islam kunne fortsette å være sterkt preget av konflikt.

I *Religionsboka* står ikke begrepene *islamisme*, *fundamentalisme*, *terror*, *terrorisme*, *terrorangrep* eller *modernisme* som er begreper som blir tatt i bruk i forbindelse med islam i de andre lærebøkene. En mulig forklaring på hvorfor dette ikke har en fremtredende plass i denne boken er at den er skrevet før terrorangrepet i USA i 2001, hvor islam var i mye mindre grad i søkelyset.

Vi kan se en større grad av konfliktperspektiv i kapittelet om islam i *Tro og Tanke* boken enn *Religionboka*. Her ser vi i enda større grad at det skrives om islamistisk motivert terror og ekstremisme.

Sri Lanka har blitt nevnt i noen tilfeller i sammenheng med konflikt, men ikke konkret borgerkrigen som foregikk.

5.4 Religiøse regler og lære

I dette kapittelet skilles det lite mellom diskusjonen som var tidligere hvor flere land ble omtalt i sammenheng med sharia, terror og hududstraffer, og at det er flere muslimske land og muslimer i Vesten som har andre religiøse aspekter i fokus. En nærliggende tolkning som foreligger videre, er at å skille mellom politikk og religion er noe som gjøres i Vesten og ikke i muslimske land ved at det skrives at muslimer finner seg vel til rette med denne delingen. Her skrives det ikke om land hvor det er muslimer i flertall eller land med høy andel muslimer som anses som sekulære land, som f.eks. Tyrkia som er et sekulært land med en majoritet av muslimer. Dette kan være med å skape en framstilling av at muslimer i utgangspunktet ikke skiller mellom religion og politikk, men gjør det i det de kommer til Vesten. Slike framstillinger kan være med å skape et distansert forhold til religionen ved at de framstilles som om de har andre verdier og levesett enn oss i Vesten. Igjen her skrives det ikke hvordan religion i politikk også i Vesten kan ha, og har hatt, stor betydning eller hvordan religion kan også regnes som privatsak i land hvor muslimer er i majoritet eller hvor det bor en stor andel muslimer. Det gjøres greie på at det gjelder kun noen få muslimer som utfører ekstreme handlinger, slik som terrorangrep. Dersom personene som utfører slike handlinger regnes som muslimer av bla. alle

muslimer er en diskusjon som det ikke blir trukket fram. Det utelukkes også å skrive om sekulære land med majoritet av muslimer og om muslimer som ikke bor i Vesten som anser religion som en privatsak.

I likhet med Toft som i sin analyse fant at det gis det stor plass til konfliktstoff i undervisningen i religion (Toft, 2017, s. 41), og det er også ett funn å prosjektets analyser av lærebøker. En mulig konsekvens av dette er at man får et ekstremt bilde og virkelighetsforståelse av islam, fordi det er en stor del av diskursen om islam lærebøkene. Lærebøkene har ikke stor plass til å skrive om religionene som i seg selv er store og komplekse. Dermed vil de være gjort konkrete valg for hva som blir tatt med og hva som velges bort. Strukturene i språket er med å forme våre oppfatninger av virkeligheter (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 221), og når det er ekstreme handlinger (f.eks. hududstraffer) som blir i høy grad omtalt i sammenheng med islam, vil dette være med å forme virkelighetsoppfatningen av hva som er normalt i islam. Dette kan være med på å danne et svart-hvitt bilde av både hududstraffene og menneskerettighetene, ved at det blir gitt et unyansert bilde av hvordan ulike muslimer tolker disse tekstene som handler om hududstraffer eller hvordan landene som er listet opp anvender og tolker straffene og menneskerettighetene. Det blir ikke skrevet noe om hvordan menneskerettigheter blir opprettholdt i muslimske land. Dette er med å danne et bilde av at islam står for flere ikke-ønskelige verdier og en konsekvens av dette kan være at eleven ønsker avstand fra religionen (Thobro, 2009, s. 23). Her dannes det mønstre, og disse mønstrene kan ha konsekvenser i samfunnet og for hvilken virkelighet den danner for ungdommene som leser disse tekstene.

Vi kan se at bøkene setter islam i et spenningsforhold mellom vesten og menneskerettighetene. Måten dette blir gjort på er ved å bruke ekstreme tilfeller, bla. fundamentalisme, islamister, og hududstraffer, og setter disse opp mot en salgs dem vs. oss retorikk med at Vesten er oss og islam er dem. Dette er også noe som er gjennomgående i nyhetsbildet hvor islam blir framstilling i å være i opposisjon med vestlige verdier (Kraft & Døving, Religion i pressen, 2013, s. 127). Diskurs er med på å gi kun ikke tilgang til kunnskap om faktiske verdslige fakta eller følelser i samfunnet, men er også med å bygge våre sosiale verdener (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 18). Når elevene ser i mediene en framstilling av islam i opposisjon mot vestlige verdier og deretter får samme framstilling i lærebøkene er dette med å bygge deres sosiale verdener.

Det er ikke slik at de sosiale verdenene og samfunnet kun er med å påvirke eleven, men eleven er også med å påvirke disse. Dersom diskursen om islam som noe annet enn vesten blir den dominerende i elevens virkelighetsforståelse vil eleven være med på opprettholde denne diskursen gjennom sine handlinger (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 18). Dette kan blant annet ha en sammenheng med at i R94 er ett av kompetansemålene å lære om islam i vesten og om politisk islam (Kirke, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s. 4). I boken *I Samme Verden* brukes også begrepet Vesten i buddhistisk sammenheng, men her i sammenheng med Østen.

Forfatterne kommer med eksempler på at det er også vold og krig i buddhismen, samtidig skrives det også om en legitimering eller en mer eller mindre akseptabel begrunnelse eller konsekvens av denne vold/krigføringen. Her er det tre eksempler på dette. Det første er om at buddhistiske land kan føre krig, men at det kun er som selvforsvar. Det andre er at dersom en soldat dør i krig vil ha få konsekvenser som i dette tilfellet er en dårlig gjenfødelse. Det tredje er at selvmord i utgangspunktet ikke blir akseptert i buddhismen, men det er «greit» dersom man gjør det for å hjelpe andre. Her ser vi til en viss grad en rettferdighets-begrunnelse for å kunne føre krig/vold, noe vi ikke ser blir gjort under kapittelet om islam. Samtidig når det skrives om konfliktstoff i kapitlene om buddhismen omhandler ofte konflikter eller angrep gjort av andre grupper mot buddhister, som f.eks. okkupasjonen av Tibet. Det er også skrevet om konfliktstoff som tilsynelatende virker å handle om buddhistisk tro, men det blir ikke skrevet at det er på bakgrunn av buddhistisk tro konflikter oppstår. En positiv framstilling av buddhismen blir forsterket ved at buddhismen sjeldent blir framstilt i media, men når buddhismen først bli omtalt er det et positivt og harmonisk perspektiv (Kraft & Døving, Religion i pressen, 2013, s. 220). Dette vil kunne prege diskursen om buddhismen, og forsterke et positivt bilde som i stor grad allerede er gjennomgående, jf. den svenske undersøkelsen hvor buddhismen ble rangert som nr. 2 blant hvilke religioner de mente var best (Kraft & Døving, Religion i pressen, 2013, s. 31).

Dersom man ser på framstillingen av homofili blir det lagt et bilde av at det er mer akseptert i buddhisme enn islam. I buddhismen blir det skrevet kun om at det «flere buddhistiske miljøer» som mener det er ikke grunnlag innenfor buddhismen for noe forbud, men det utelukkes å skrive om de miljøene som mener noe annet. Her henvises det ikke til noen tekster, og heller ikke til

eventuelle konsekvenser det å være homofil i buddhistiske miljøer er. I kapittelet om islam blir det heller en omvendt framstilling, hvor utgangspunktet som settes er at det ikke er lov å være homofil i islam, og derfor vil det ikke være noen homofile innenfor religionen. Samtidig blir dette understreket med et eksempel på en tekst som tilsier dette. Det blir videre skrevet om homofili i kontekst av flere norske og en kanadisk muslim. I denne sammenhengen blir det også skrevet om hvilke negative konsekvenser som kommer med å stå fram som homofil. Eksempelene som blir brukt er trusler og angrep mot individet. Disse ulike framstillingene gir to vidt ulike bilder om hvordan det er å være homofil innenfor de to religionene. Framstillingen av homofili i buddhismen gir et bilde av at det er mer i linje med «vestlige verdier» hvor homofili aksepteres. Gir i større grad et svart hvitt framstilling verdiene, hvor det ikke blir i stor grad nyansert at det i vesten og buddhismen er også grupper som er imot homofili. Fremstillingen av islam gir inntrykk av at islam er egentlig ikke for homofili, og ved å trekke kun eksempler fra vesten på det motsatte gir det inntrykk igjen at «vestlige verdier» er tolerante og aksepterer homofili. Disse framstillingene kan føre til en slags oss og de tankegang ved at buddhismen likner mer på våre verdier og islam i større grad annerledes og de er imot homofili (med mindre de bor i vesten og tilpasser seg vestlige verdier).

Det var kun *Religionsboka* som tok opp konfliktstoff i sammenheng med buddhismen i dette kapittelet – dette kan ses i sammenheng med Thobro (2009) som så en tendens i at buddhismen ble med tiden i større grad framstilt i et positivt lys. *Religionsboka* er den eldste av bøkene i analysen og er også den med større grad av konfliktstoff når det gjelder buddhismen. I *Religionsboka* er bildene i kapittelet om islam er ikke preget av konflikt, men de viser bla. mennesker som studerer Koranen, mennesker som ber og religiøse bygninger.

I den kritiske diskursanalysen er et viktig poeng at det foreligger ulike maktforhold mellom ulike grupper i samfunnet, og de diskursive praksisene er med på å både endre, opprettholde og reprodusere maktforholdene mellom gruppene (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 75). De konfliktfulle framstillingene av islam og de mer harmoniske framstillingene av buddhismen, to minoritetsgrupper i Norge, er i norske lærebøker hvor flertallet av de som leser boken er en del av majoritetsgruppen. Foucaults subjekter og agenter blir relevant her ved at aktørene ikke er

passive, men aktive aktører som utøver makt overfor hverandre (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 75).

Et funn gjennomgående i hele prosjektet når det gjelder framstillingen av buddhismen var at når det var skrevet om konfliktstoff var ofte begrunnelsene for konflikten vage. Det er f.eks. skrevet at konflikter skjer i områder med buddhistisk flertall, men det er ikke skrevet om konflikten er religiøst motivert eller ikke. Det gjør at det er mye som ikke kan tolkes inn i et konfliktperspektiv gjennom oppgaven. Dette blir reflektert i tabellen overfor (Tabell 1) hvor det er lite som er blitt fylt ut i kolonnene om buddhisme.

5.5 Islams og buddhismens forhold til andre religioner

I framstillingen av islam er det skrevet i stor grad om undertrykking av minoritetsgrupper ved å f.eks. begrense ytringsfriheten til disse gruppene. Aksept av kristendom og jødedom og at noen mener at det skal være mulig å lage et godt samfunn for andre er unntaket fra denne framstillingen. Igjen i dette kapittelet er det konfliktstoff som har hovedvekten i framstillingen av islam. Det er vanskelig å skille mellom hvem som har de ulike verdiene og ikke. Muslimer blir i stor grad omtalt som én gruppe, med unntak når det skrives om at flere muslimer eller noen muslimer mener det samme. Diskursen om islam blir da preget av at de undertrykkende verdiene er de viktigste og mest normale verdiene innen islam.

Buddhismen framstilles som tolerant og tilpasningsdyktig religion. Det skrives at buddhismen tar til seg idealer fra kristendommen og humanismen. Dette gjør at buddhismen kan oppleves som en mer gjenkjennelig religion med verdier som er kjent for flere elever. Diskursen danner en virkelighetsoppfatning at buddhister er mer lik oss, og kan derfor lettere aksepteres av majoriteten.

5.6 Avslutning

Formålet med dette prosjektet var å undersøke hvilke framstillinger buddhismen og islam som forelå i lærebøker i religion og etikk. Resultatene av denne undersøkelsen viser at religion framstilles ulikt i lærebøkene og at konflikter som terrorangrepet i USA påvirker framstillingen av islam. Forskningsspørsmålene i dette prosjektet var om det var noen forskjell mellom framstillingen av religion før og etter terrorangrepet i USA i 2001 og borgerkrigen i Sri Lanka i 2009. Det er liten til ingen forskjell på framstillingen av buddhismen i henhold til borgerkrigen i Sri Lanka. I framstillingen i islam er det en veldig vekst i konfliktstoff etter 2001, hvor både *Tro og Tanke* og *I Samme Verden* skriver om f.eks. terrorangrep, hududstraffer og islamisme, noe som ikke nevnes i *Religionsboka* i sammenheng med islam.

Et vesentlig funn er at religion har blitt mer politisert i lærebøkene, på samme måte som det er i politiske debatter og norske mediene, og dette blir en del av den dominerende diskurs. Buddhisme får en diskurs i stor grad påvirket av verdiene ikkevold, fred og kjærlighet. Islam får en diskurs i stor grad påvirket av terror, ekstremisme og vold. Det finnes så klart unntak og nyanseringer i alle bøkene, men dette er hovedlinjene i datamaterialet noe som kommer klart fram i Tabell 1.

6 Bibliografi

Andreassen, B.-O. (2016). *Religionsdidaktikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Anker, T. (2020). *Analyse i praksis - En håndbok for masterstudenter*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Bjartveit, M. M. (2016) *Religion – spenning og konflikt: En studie av lærebøker i religion og etikk* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. DUO Vitenarkiv.
<https://www.duo.uio.no/handle/10852/52086>

Breilid, H., & Nicolaisen, T. (2003). *Den narrative dimensjon i KRL-fagets lærebøker - En analyse av fortellingsgrepet og utvalgte temaer i læreverkene*. Tønsberg: Høyskolen i Vestfold.

FN-sambandet. (2019, april 25). Hentet fra fn.no: <https://www.fn.no/Land/sri-lanka>

Gotaas, O., Holden, F., & Sølvsberg, E. (1984). *Individ og samfunn*. Aschehoug.

Grønmo, S. (2020, oktober 2). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra snl.no:
<https://snl.no/innholdsanalyse>

Gaarder, J., Hellern, V., & Notaker, H. (1997). *Religionsboka*. Gyldendal.

Heiene, G., Myhre, B., Opsal, J., Skottene, H., & Østnor, A. (2016). *Tro og Tanke*. Skien: Aschehoug.

I Samme Verden: Religion og etikk, VG3. (u.d.). Hentet februar 03, 2021 fra
isammeverden.cappelendamm.no: <https://isammeverden.cappelendamm.no/>

Ida Lunde Husby (2018) «Den falske religion»: En studie av forestillinger om islam og muslimer i dansk-norske og norske oversiktsverk og lærebøker i perioden 1750-1914

[Masteroppgave, Universitetet i Bergen]. Bergen Open Research Archive.
<https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/18925>

Jacobsen, D. I. (2005). *UiO- Universtietet i Oslo*. Hentet fra Uio.no:
https://www.uio.no/studier/emner/jus/afin/FINF4002/v09/undervisningsmateriale/metodeforelesning3_tranvik.pdf

Johannessen , A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: abstrakt forlag.

Jørgensen, M. W., & Phillips, L. (2013). *Diskursanalyse - som teori og metode*. Fredriksberg C: Roskilde Universitetsforlag/ Samfundslitteratur.

Kirke, utdannings-, og forskningsdepartementet. (1996). *Læreplan for videregående opplæring- Religion og etikk- Felles allment fag*. Regjeringen.
https://www.udir.no/globalassets/upload/larerplaner/al_ok_adm/5/religion_og_etikk.rtf

Koritzinsky, T. (2012). *Samfunnskunnskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kraft, S. E. (2013, november 17). *blogg.forskning.no*. Hentet fra blogg.forskning.no:
<https://blogg.forskning.no/siv-ellen-krafts-blogg/om-slemme-buddhister/1110939>

Kraft, S. E., & Døving, C. A. (2013). *Religion i pressen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kunnskapsdepartementet. (2019, 11 18). *Regjeringen.no*. Hentet fra Regjeringen.no:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nye-lareplaner-skal-gi-elevne-tid-til-mer-fordypning/id2678138/>

Kvamme, O. A., Lindhardt, E. M., & Steineger, A. (2018). *I Samme Verden*. Oslo: Cappelen Damm.

- Lippe, M. v. (2011, februar 18). Young people's talk about religion and diversity: a qualitative study of Norwegian students aged 13-15. *British Journal of Religious Education*, ss. 127-142.
- Lundbo, S., & Bech, J. (2019, juni 20). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra snl.no:
<https://snl.no/diplomati>
- Mangfold*. (u.d.). Hentet 2021 fra cappelendamm.no:
<https://mangfold.cappelendamm.no/vgsamf/tekst.html?tid=1006545>
- Midttun, A. (2014). Biter og deler av islam. *Norsk Pedagogisk Tidsskrif*, ss. 329-340.
- NOU 1994:15. (1994). *Kostnadene ved arbeidstidsavtalen og Refom '94*. Finansdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/893d1df25f494e5ea502870badee5758/no/pd fa/nou199419940015000dddpdfa.pdf>
- Opplæringslova. 1998. Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Regjeringen.no*. (2006, oktober 19). Hentet fra Regjeringen.no:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/opplaringsloven/id213315/>
- Regjeringen.no*. (2019, august 13). Hentet fra regjeringen.no:
<https://www.regjeringen.no/no/sub/radikalisering/om-forebyggende-arbeid/hva-er-radikalisering-og-voldelig-ekstre/id663761/>
- Skjelbred, D. (2003). *Valg, vurdering og kvalitetsutvikling av*. Tønsberg: Høyskolen i Vestfold.
- Skrunes, N. (2010). *Læreboksforskning - En eksplorerende presentasjon med særlig fokus på Kristendoms kunnskap, KRL og Religion og etikk*. Oslo: Abstrakt Forlag.

- Sunniva Lilleås (2020) *Religions- og livssynskritikk i lærebøker* [Masteroppgave, MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn]. MF Open. <https://mfopen.mf.no/mf-xmlui/handle/11250/2683258?locale-attribute=en>
- Thobro, S. A. (2009). Endringer i Representasjonen av Buddhisme. *din- Tidsskrift for religion og kultur*, ss. 4-29. Hentet fra <https://core.ac.uk/download/pdf/276545052.pdf>
- Toft, A. (2017). Islam i klasserommet. I I. M. Høeg, *Religion og ungdom* (ss. 33-50). Oslo: Universitetsforlaget .
- Utdannings- og forskningsdepartementet. (u.d). Kunnskapsløftet -reformen i grunnskole og videregående opplæring https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/ufd/prm/2005/0081/ddd/pdfv/256458-kunnskap_bokmaal_low.pdf
- Utdanningsdirektoratet. (2006). *Læreplan i religion og etikk - fellesfag i studieforbredende utdanningsprogram* (REL1-01). Regjeringen. https://www.udir.no/kl06/REL1-01/Hele/Komplett_visning
- Utdanningsdirektoratet. (2020). Læreplan i religion og etikk – fellesfag i studieforbredende utdanningsprogram (REL01-02). Regjeringen. <https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-1k20/REL01-02.pdf?lang=nob>
- Winje, G. (2003). *Valg og vurdering av kunstbilder i KRL*. Tønsberg: Høyskolen i Vestfold.
- Åsne Berge (2016) *Kunnskapssyn og lærebøker: En kritisk analyse av kunnskapssyn i en lærebok i religion og etikk for videregående skole* [Masteroppgave, Det teologiske menighetsfakultet]. <https://mfopen.mf.no/mf-xmlui/handle/11250/2402487>